

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Фаховий коледж
Циклова комісія зі спеціальності «Правоохоронна діяльність»

**О. О. Подобний,
І. В. Ракіпова, Т. А. Понурко**

ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Навчально-методичний посібник

Видавництво
«Юридика»
2025

Рецензенти:

Торбас О. О. – завідувача кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор;

Янковий М. О. – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Міжнародного гуманітарного університету
(протокол № 1 від 29 серпня 2025 року)*

Подобний О. О.

П44 Основи кримінального процесу : навчально-методичний посібник для здобувачів фахової передвищої освіти зі спеціальності «Правоохоронна діяльність» / О. О. Подобний, І. В. Ракіпова, Т. А. Понурко. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 144 с.

DOI

Навчально-методичні рекомендації з курсу «Основи кримінального процесу» розроблено відповідно до навчального плану. Вони складаються з навчальної програми курсу, методичних рекомендацій з проведення практичних занять і завдань для самостійної роботи здобувачів, списку рекомендованої літератури. Матеріали призначено для студентів факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету, які навчаються в бакалавраті за спеціальністю «Правоохоронна діяльність». Вивчення дисципліни «Основи кримінального процесу» формує знання про принципи, стадії та структуру кримінального процесу, що є основою для практичної діяльності слідчого, прокурора, судді й адвоката. У навчальних матеріалах підкреслюється, що кримінальний процес є базовою, нормативною і професійно орієнтованою дисципліною; майже кожний випускник-юрист стикається з кримінальним провадженням, тому глибоке його вивчення є запорукою успішної роботи в правозастосовних органах.

УДК 343.13(075.8)

© О. О. Подобний, І. В. Ракіпова, Т. А. Понурко, 2025
© Міжнародний гуманітарний університет, 2025

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	5
3. СТРУКТУРА ТА ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ	10
5. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ НА САМОСТІЙНУ РОБОТУ	111
6. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	123
7. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	125
8. ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ	134
9. КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ	135
10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	137

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Кримінальний процес є сферою державної діяльності, пов'язаною з можливістю істотного обмеження прав особи, причому обмеження на законних підставах. Зміст курсу «Основи кримінального процесу» викладається відповідно до Кримінального кодексу України, законів України, нормативних актів, загалом з урахуванням кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

Курс кримінального процесу України тісно пов'язаний в структурній і логічній послідовності з такими дисциплінами, як: кримінальне і криміналістика, оперативно-розшукова діяльність.

Метою дисципліни «Основи кримінального процесу» є вивчення здобувачами фахової перед вищої освіти походження, призначення та історичних форм кримінального процесу; положень щодо чинності кримінального процесуального закону в часі, просторі та щодо осіб; джерел кримінального процесуального права; поняття, завдання і принципів (засад) кримінального провадження в Україні; правового статусу суб'єктів кримінального провадження; теорії доказів; заходів забезпечення кримінально провадження; змісту стадій кримінального провадження, а також особливих порядків кримінального провадження.

Передумови для вивчення дисципліни: «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Судові та правоохоронні органи України», «Основи кримінального права».

2. ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У процесі реалізації програми дисципліни «Основи кримінального процесу» формуються наступні компетентності із передбачених освітньою програмою:

Інтегральна компетентність

Здатність вирішувати типові спеціалізовані задачі у галузі правоохоронної діяльності або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів права та цивільної безпеки та може характеризуватися певною невизначеністю умов; нести відповідальність за результати своєї діяльності; здійснювати контроль інших осіб у визначених ситуаціях.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Знання і розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК8. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Спеціальні (фахові) компетентності

СК1. Усвідомлення функцій держави, форм реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності, дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави.

СК3. Здатність здійснювати інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу.

СК4. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності.

СК7. Здатність використовувати засоби попередження та припинення протиправних посягань.

СК9. Здатність визначати належні та придатні для юридичного аналізу факти.

СК10. Здатність визначати належні та придатні для юридичного аналізу факти.

СК13. Здатність брати участь у забезпеченні публічної безпеки та порядку, охорони об'єктів усіх форм власності, запобіганні, виявленні та припиненні адміністративних і кримінальних правопорушень, у здійсненні заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб.

СК14. Здатність до застосування у професійній діяльності основ криміналістичних та кримінально-процесуальних знань.

Навчальна дисципліна Кримінальний процес забезпечує досягнення програмних результатів навчання (РН), передбачених освітньою програмою:

РН1. Усвідомлювати функції держави, форми реалізації цих функцій, правові основи правоохоронної діяльності.

РН2. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

РН3. Використовувати основні методи та засоби забезпечення правопорядку в державі, дотримуватись прав і свобод людини.

РН5. Здійснювати пошук необхідної для професійної діяльності інформації у різних джерелах та оцінювати її релевантність та достовірність.

РН8. Розуміти принципи і мати навички етичної поведінки, соціально відповідальної та свідомої діяльності у сфері правоохоронної діяльності.

РН9. Виконувати заходи щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, здійснювати комунікацію з фізичними та юридичними особами з метою своєчасного реагування на кримінальні проступки, адміністративні правопорушення та події.

РН10. Застосовувати сучасні пристрої та технології обробки інформації, засоби орієнтування на місцевості, технічні прилади та спеціальні засоби, інформаційно-пошукові системи та бази даних.

РН11. Знати основи галузей права у сфері професійної діяльності.

РН16. Використовувати в професійній діяльності основи криміналістичних та кримінально-процесуальних знань.

РН17. Здійснювати заходи із забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони об'єктів усіх форм власності, захисту прав і свобод фізичних осіб.

РН18. Оцінювати обстановку, рівень потенційних загроз та викликів, прогнозувати розвиток обстановки, дії правопорушників, вживати в межах компетенції заходи з виявлення та припинення правопорушень.

Знання:

- теорію кримінального процесу;
- кримінальне процесуальне законодавство України та практику його застосування судами, прокурорами, органами досудового розслідування та адвокатами;
- особливості кримінально-процесуальної діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом під час кримінального провадження;

Уміння:

- правильно тлумачити і застосовувати норми кримінального процесуального права;
- самостійно поповнювати і поглиблювати свої знання, визначати,
- обґрунтовувати і обстоювати свою правову позицію;
- захищати права, свободи і законні інтереси громадян, юридичних осіб, інтереси суспільства і держави.

3. СТРУКТУРА ТА ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекц.	прак.	сам. роб.		лекц.	прак.	сам. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Тема 1. Загальні положення кримінального процесу	7	2	2	3	8	2	2	4
Тема 2. Засади кримінального провадження	7	2	2	3	6	–	–	6
Тема 3. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження	9	2	2	5	8	2	2	4
Тема 4. Докази і доказування у кримінальному процесі	9	2	2	5	6	–	–	6
Тема 5. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні строки і витрати	4	2	2	–	6	–	–	6
Тема 6. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні. Цивільний позов.	4	2	2	–	6	–	–	6
Тема 7. Заходи забезпечення кримінального провадження. Запобіжні заходи.	9	2	2	5	6	–	–	6

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Тема 8. Загальні положення досудового розслідування. Провадження слідчих (розшукових) дій	9	2	2	5	12	2	2	8
Тема 9. Повідомлення про підозру. Зупинення і закінчення досудового розслідування	9	2	2	5	10	–	–	10
Тема 10. Підсудність. Підготовче провадження	7	2	2	3	6	–	–	6
Тема 11. Судовий розгляд в суді першої інстанції.	9	2	2	5	12	–	–	12
Тема 12. Провадження суді апеляційної інстанції	9	2	2	5	6	–	–	6
Тема 13. Провадження суді касаційної інстанції	9	2	2	5	6	–	–	6
Тема 14. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами	7	2	2	3	6	–	–	6
Тема 15. Особливі порядки кримінального провадження	6	1	1	4	8	–	–	8
Тема 16. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження	6	1	1	4	8	–	–	8
Усього годин	120	30	30	60	120	6	6	108

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Загальні положення кримінального процесу

Поняття кримінального процесу (кримінального судочинства, кримінального провадження). Поняття та завдання кримінального провадження. Кримінально-процесуальні акти. Кримінальний процес у системі інших галузей права та наук. Система стадій кримінального провадження. Кримінальний процес як наука та навчальна дисципліна, їх завдання. Кримінальні процесуальні гарантії. Кримінально-процесуальна форма, її диференціація

Поняття та види джерел кримінально-процесуального права. Конституція України. Міжнародні акти. Кримінальний процесуальний кодекс України. Інші закони України, що регламентують окремі питання кримінального провадження. Підзаконні нормативно-правові акти. Окремі форми виразу судової практики як джерела кримінально-процесуального права. Правові позиції Конституційного Суду України. Правові позиції Європейського суду з прав людини. Правові позиції Верховного Суду
Норми кримінально-процесуального права та їх застосування. Види кримінально-процесуальних норм. Структура кримінально-процесуальної норми: гіпотеза, диспозиція, санкція. Аналогія у кримінальному провадженні: поняття, підстави та умови допустимості застосування. Дія кримінально-процесуального закону України в часі, просторі та щодо кола осіб

Прийняття КПК 2012 р. додало певних труднощів в плані визначення та застосування поняття кримінальний процес введенням нового термінологічного словосполучення – «кримінальне провадження», під яким розуміється процесуальна діяльність, що включає в себе досудове розслідування і судове провадження та всі процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (п. 10 ст. 3 КПК). Крім того, слід розуміти, що словосполучення «кримінальне провадження»

використовується як визначення провадження в цілому, так і для позначення його окремих частин, наприклад: судове провадження, судове провадження у першій інстанції, судове провадження з перегляду судових рішень, а також для визначення особливих порядків кримінального провадження, наприклад: кримінальне провадження на підставі угод, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, кримінальне провадження щодо неповнолітніх тощо.

В літературі поняття кримінальний процес і кримінальне судочинство традиційно вживаються як синоніми, незважаючи на те, що певна частина провадження у кримінальних справах здійснюється не судовими органами, а органами досудового розслідування, прокуратури. Термін «кримінальне судочинство» свого часу отримав легальне визначення у рішенні КСУ від 23.05.2001 р. у справі про конституційність ст. 248-3 ЦПК України 1963 р.¹ В чинному КПК поняття «кримінальне судочинство» використовується законодавцем як синонім поняття «кримінальне провадження» (наприклад, ч. 5 ст. 128, ч. 1 ст. 221 КПК).

Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Виконанню цих завдань служить весь порядок кримінального провадження, який визначається КПК та іншими нормативними актами. У цьому аспекті на основі багаторічного досвіду історично сформувалась чітко визначена системна діяльність у сфері розслідування

¹ Рішення КСУ в справі про конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про відповідність Конституції України (конституційності) конституційного подання громадян Будинської Світлани Олександрівни, Ковриги Сергія Володимировича про офіційне тлумачення положення абз. 4 ст. 2483 ЦПК України (справа про конституційність ст. 2483 ЦПК України) від 23.05.2001 р. № 6рп/2001.

кримінальних правопорушень, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні та виконання судових рішень. Ця діяльність у загальному виді і є кримінальним процесом.

Вона детально врегульована законом і полягає у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, судовому розгляді та вирішенні матеріалів кримінального провадження, виконанні судових рішень. Кримінально-процесуальну діяльність переважно здійснюють спеціально уповноважені державні органи та посадові особи: суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи. У кримінальному процесі також беруть участь представники інших державних і громадських організацій, а також посадові, юридичні та приватні особи, які займають у ньому чітко визначене процесуальне становище: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, захисник, свідок, понятий, експерт, спеціаліст та інші.

Стадії кримінального провадження – відносно відокремлені, але пов'язані між собою самостійні частини процесуального провадження, які характеризуються локальними завданнями, колом учасників, особливостями процесуальної діяльності та правовідносин, строками, підсумковими процесуальними рішеннями. Стадії кримінального процесу взаємопов'язані та складають систему кримінального процесу, що і обумовлює необхідність дослідження питання про систему стадій кримінального процесу (кримінального провадження) України. Відповідно до чинного КПК систему стадій кримінального провадження можна визначити наступним чином: 1) досудове розслідування; 2) підготовче судове провадження; 3) судовий розгляд, 4) провадження в суді апеляційної інстанції; 5) виконання судового рішення; 6) провадження в суді касаційної інстанції; 7) провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження (п. 5 ст. 3 КПК).

Судове провадження визначено у п. 24 ст. 3 КПК як кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному і касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами. Разом з тим, ухвалення та проголошення судового рішення є підсумковим етапом (частиною) судового розгляду. Таким чином, до судового провадження слід віднести такі стадії: підготовче судове провадження; судовий розгляд; перегляд судових рішень в апеляційному порядку; перегляд судових рішень в касаційному порядку; перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Крім того, виконання судових рішень, яке у ст. 3 КПК не віднесено до судового провадження, але регламентовано Розділом 8 КПК, також має ознаки судового провадження, враховуючи, що питання, що вирішується у цій стадії, розглядаються судом згідно з правилами судового розгляду.

Відповідно, у структурі судового провадження можна виділити: провадження у суді першої інстанції (підготовче судове провадження; судовий розгляд), судово-контрольне провадження (перегляд судових рішень в апеляційному порядку; перегляд судових рішень в касаційному порядку; перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами), провадження з виконання судових рішень.

Таким чином, *кримінальний процес* може бути визначений як урегульований нормами кримінального процесуального права порядок діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді та суду щодо розслідування, розгляду і вирішення кримінальних проваджень, а також діяльність інших суб'єктів кримінального провадження – підозрюваних, обвинувачених, засуджених, виправданих, їх захисників, потерпілих, цивільних позивачів і цивільних відповідачів, їх представників та інших осіб залучених до кримінального провадження з метою захисту своїх конституційних прав, свобод і законних інтересів.

Кримінальними процесуальними є відносини, які виникають, змінюються чи припиняються між учасниками кримінального провадження на підставі норм кримінального процесуального права та можуть бути як двосторонніми (наприклад, правовідносини між особою свідка та слідчим під час допиту), так і багатосторонніми (наприклад, якщо до процесуальної дії залучається декілька осіб).

Структурно кримінально-процесуальні, як і будь-які інші, правовідносини складаються з трьох елементів: об'єкта, суб'єктів та змісту правовідносин, які характеризуються певними особливостями. Об'єктом кримінально-процесуальних відносин, як правило, виступає поведінка суб'єктів кримінального процесу. Суб'єктами кримінально-процесуальних відносин можуть бути лише передбачені кримінально-процесуальними нормами особи. Зміст кримінально-процесуальних відносин слід розглядати в двох аспектах: формальний (юридичний) зміст правовідносин – встановлені кримінальним процесуальним законом права і обов'язки суб'єктів правовідносин, а також фактичний зміст – конкретні процесуальні дії, що вчинюються суб'єктами кримінально-процесуальних відносин.

Кримінально-процесуальну діяльність утворюють кримінально-процесуальні акти. Окрім процесуальних дій, до кримінально-процесуальних актів відносять також процесуальні рішення. Процесуальні рішення – це правозастосовні акти владно-розпорядчого характеру, виражені у встановленій законом формі, пов'язані з вирішенням правових питань, що виникають у процесі кримінального провадження та містять владні приписи щодо вчинення певних правових дій чи настання певних правових наслідків. Кримінально-процесуальні рішення мають правовий характер, оскільки вони є індивідуальними актами застосування кримінальних та кримінально-процесуальних норм, шляхом прийняття та виконання процесуальних рішень по кримінальній справі охороняються права та законні інтереси учасників кримінального провадження, а також забезпечується швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд та правильне застосування кримінально-процесуального закону². Судові рішення приймаються у формі вироку, постанови або ухвали (ст. 110 КПК).

Кримінально-процесуальна форма – особливий, встановлений законом процесуальний порядок розслідування, розгляду і вирішення обставин кримінального правопорушення, який полягає у визначенні: а) послідовності стадій кримінального провадження і умов переходу з однієї стадії в іншу; б) загальних умов провадження в конкретній стадії; в) підстав, умов і порядку провадження окремих процесуальних

² Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Алєнін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

дій, за допомогою яких державні органи і посадові особи реалізують свої процесуальні повноваження, а громадяни і юридичні особи здійснюють свої права і виконують обов'язки; г) видів, змісту і форми процесуальних рішень, які можуть бути прийняті у кримінальному провадженні. Диференціація кримінально-процесуальної форми за КПК передбачає впровадження особливих порядків кримінального провадження, як ускладнених, так і спрощених. Наприклад, до ускладнених форм належать: провадження щодо окремої категорії осіб (Глава 37 КПК); провадження щодо неповнолітніх (§ 1 Глава 38 КПК); провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру (§ 2 Глава 38 КПК); провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (Глава 39 КПК); до спрощених форм кримінального провадження належить: провадження щодо кримінальних проступків (§ 1 Глави 30 КПК); провадження на підставі угод (Глава 35 КПК).

Кримінально-процесуальні функції – це обумовлені завданнями кримінального провадження самостійні напрямки діяльності суб'єкта (суб'єктів) кримінального провадження, що мають самостійні завдання, визначають права та обов'язки суб'єкта (суб'єктів) і реалізуються за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством. Під час кримінального провадження здійснюються функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду (ч. 3 ст. 22 КПК).

Під кримінально-процесуальними гарантіями як правило розуміють передбачені кримінальним процесуальним правом способи та засоби забезпечення здійснення правосуддя, захисту прав та законних інтересів особи, що по суті включає в себе можливість реалізації прав та обов'язків усіма суб'єктами кримінального процесу для досягнення його мети та ефективного вирішення завдань кримінального провадження. До процесуальних гарантій слід віднести: кримінально-процесуальна форму; систему засад кримінального провадження; процесуальний статус учасників кримінального провадження; заходи забезпечення кримінального провадження; прокурорський нагляд; судовий контроль; інститут оскарження дій, рішень, бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження; юридичну відповідальність учасників кримінального процесу.

Системою джерел кримінально-процесуального права є єдина, цілісна, доцільно й ієрархічно організована система нормативних актів, що регулюють кримінально-процесуальні відносини, що є за своєю суттю динамічною та яку складають: Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР України, КПК, інші закони, судова практика, а саме: рішення КСУ, рішення ЄСПЛ, рішення ВС, ВС України та ВССУ, підзаконні нормативно-правові акти та правовий звичай.

Норми кримінального процесуального права – це формально визначені законом загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, що визначають завдання, принципи, правила здійснення кримінального провадження, права і обов'язки посадових осіб та державних органів, що його здійснюють, а також фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінальній процесуальній діяльності, дотримання яких забезпечується заходами державного примусу.

Структура кримінальної процесуальної норми є її внутрішньою організацією та включає гіпотезу (вказує на фактичні обставини, за наявності або за відсутності яких реалізується правило поведінки, передбачене диспозицією), диспозицію (центральный елемент норми, що вказує на саме правило поведінки – права і обов'язки, яких набувають суб'єкти відносин) та санкцію (містить вказівки стосовно юридичних наслідків порушення правила, зафіксованого в диспозиції, або умов, визначених у гіпотезі).

Кримінальним процесуальним законодавством України встановлено правила чинності КПК в просторі, в часі та за колом осіб.

Кримінальне провадження на території України здійснюється відповідно до норм КПК незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення. Чинність КПК України обмежена територією України. Ст. 5 КПК встановлено правила чинності КПК України у часі. Так, передбачається застосування під час кримінального провадження норм КПК, які є (були) чинними на момент початку виконання відповідної процесуальної дії або прийняття відповідного процесуального рішення. Правила чинності КПК України за колом осіб встановлено ст. 6 КПК. Кримінальне провадження за правилами КПК України здійснюються щодо будь-якої особи, виняток із цього правила складає провадження щодо окремої категорії осіб відповідно до гл. 37 КПК.

Тема 2. Засади кримінального провадження

Поняття та завдання засад кримінального провадження. Характеристика загальноправових (конституційних) засад кримінального провадження. Характеристика міжгалузевих засад кримінального провадження. Характеристика галузевих засад кримінального провадження. Проблеми реалізації засад кримінального провадження

Засадами (принципами) кримінального провадження є доктринально обґрунтовані основні правові положення, які відображають предмет і метод кримінального процесуального регулювання, демократичну природу кримінального процесу, визначають сутність і структуру його проваджень, стадій та інститутів, спрямовують кримінальну процесуальну діяльність на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним судочинством. При цьому критеріями визначення засад (принципів) кримінального провадження є: загальнообов'язкова нормативність; доктринальна обґрунтованість; загальний, фундаментальний характер правових положень; спрямованість на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним судочинством; відбиття предмета й методу кримінально-процесуального регулювання; відбиття демократичної природи кримінального провадження; відбиття сутності й структури проваджень, стадій та інститутів кримінального процесу; можливість реалізації в усіх, декількох або одній кримінально-процесуальній стадії; порушення якого-небудь принципу, яке тягне застосування заходів кримінально процесуальної відповідальності або заходів захисту.

Значення засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу) полягає в тому, що вони є: гарантією дотримання прав і законних інтересів особи у кримінальному провадженні; виступають гарантією прийняття законних і обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні; вони забезпечують однакове формулювання норм кримінального процесуального права; засобом, врегулювання та розв'язання питань, щодо яких є прогалини у кримінальному процесуальному праві; підґрунтям для вирішення суперечностей, які виникають під час кримінального провадження. Всі засади (принципи) кримінального провадження тісно пов'язані між собою, постійно

взаємодіють один з одним, зберігаючи при цьому свою власну цінність для побудови і ходу процесу³.

Стаття 129 Конституції України закріплює основні засади судочинства, це: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів, у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення. Також деякі засади відображено в інших нормах Конституції України (ст. 8, 28, 29, 30, 31 та ін.).

Законодавець закріпив систему основних засад кримінального провадження, до яких належать: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Однак деякі із загальних засад, які реалізуються у кримінальному провадженні, не відображено у ст. 7 КПК, а саме – здійснення правосуддя

³ Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Алєнін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

лише судом, незалежність і недоторканність суддів, всебічність, повнота та неупередженість дослідження обставин кримінального провадження, пропорційність. Так, у ст. 124 Конституції України встановлено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Це положення також закріплено у ст. 30 КПК, де зазначено, що у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом, згідно з правилами, передбаченими КПК. Також не визначено в якості принципу кримінального провадження положення про незалежність і недоторканість суддів, яка гарантована Конституцією України (ст. 126, 129) та законами України.

Принцип пропорційності можна визначити як окремий принцип кримінального провадження, згідно якого мета процесуальних дій має бути суспільно вагомою, а засіб її досягнення найменш обтяжливим у конкретних умовах, втручання у сферу прав і свобод людини, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, може припускатись лише у випадках крайньої необхідності, з метою забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 КПК, та завдань окремих стадій кримінального провадження. Необхідно зазначити, що у тих випадках, коли мова йде про обмеження тих чи інших прав і свобод, ЄСПЛ завжди звертає увагу на деякі аспекти, а саме: наявність правових підстав для обмеження прав і свобод (права та свободи можуть бути обмежені лише в порядку, встановленому законом); наявність легітимної мети для застосування обмежень; пропорційність вжитих державою заходів щодо обмеження прав і свобод з огляду на легітимну мету, якої держава намагалася досягти. Отже, система принципів кримінального провадження знаходиться сьогодні у стані розвитку, а принцип пропорційності, зокрема в контексті прецедентної практики ЄСПЛ, можна визначити як окремий загальноправовий принцип кримінального провадження, згідно з яким мета процесуальних дій має бути суспільно вагомою, а засіб її досягнення – найменш обтяжливим у конкретних умовах⁴.

⁴ Волошина В. К. Визначення принципу пропорційності у кримінальному провадженні. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 107–109; Волошина В. К. Щодо окремих аспектів реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/89.pdf

У кримінальному провадженні реалізуються засади (принципи) різного рівня узагальненості, а саме загальноправові, міжгалузеві та галузеві засади. Під загальноправовими принципами розуміються принципи, які закріплені у Конституції України та відображені у галузевому законодавстві; їх дія поширюється на всі галузі права. Однак ці принципи мають певні особливості реалізації в кримінальному процесуальному законодавстві. До них належать такі засади як, верховенство права, законність, повага до людської гідності, рівність перед законом і судом, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності, доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень.

Наступну групу принципів, яка володіє меншим ступенем узагальнення, в літературі іменують принципами міжгалузевими, тобто принципами, які діють у декількох галузях права, у тому числі в кримінальному процесуальному праві. До них належать: змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередність дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, диспозитивність, публічність, гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами, розумність строків, мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Принципи, які поширюють свою дію винятково на окрему галузь права, називаються галузевими. До них відносяться: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, свобода від самовикриття та право не свідчити проти себе, близьких родичів та членів сім'ї, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і теж саме правопорушення, забезпечення права на захист⁵.

⁵ Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.

Тема 3. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження

Здійснення правосуддя судом. Склад суду. Сторони кримінального провадження. Сторона обвинувачення. Повноваження органів досудового розслідування та форми їх реалізації в кримінальному провадженні. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні. Слідчий органу досудового розслідування. Дізнавач. Оперативні підрозділи
Сторона захисту. Права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні. Захисник, загальні правила його участі у кримінальному провадженні
Права та обов'язки потерпілого у кримінальному провадженні. Представник потерпілого. Інші учасники кримінального провадження: понятий, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, заявник, секретар судового засідання

У кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом згідно з правилами, передбаченими КПК України, а відмова у здійсненні правосуддя не допускається.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення⁶. У рішенні Європейського Суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» зазначається, що термін «судом, встановленим законом» у п. 1 ст. 6 Конвенції передбачає всю організаційну структуру судів, включно з питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів. Крім того, термін «встановлений законом» у ст. 6 Конвенції розглядається як гарантія того, «що судова гілка влади у демократичному суспільстві не залежить від органів виконавчої влади, але керується законом, що приймається парламентом»⁷.

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.02.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

⁷ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20.07.2006 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/974_115

Відповідно до ч. 1 ст. 3 та ч. 3 ст. 17 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.⁸, суди України утворюють єдину систему судоустрою, до якої відносяться: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється суддею одноособово. Разом з тим, кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого щодо: злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років; злочинів, у вчиненні яких обвинувачується Президент України, повноваження якого припинено, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, Генеральний прокурор, заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Голова Служби безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Директор Національного антикорупційного бюро України, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Голова Фонду державного майна України, Голова Центральної виборчої комісії, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, Голова Вищої ради правосуддя.

Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд.

Клопотання (подання) про вирішення питання щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк розглядається колегіально судом у складі трьох суддів.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням

⁸ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Кримінальне провадження в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох суддів, при цьому кількість суддів має бути непарною.

Кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів. У визначених КПК випадках кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється судовою палатою Касаційного кримінального суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою). До складу об'єднаної палати входять по два судді, які обираються зборами суддів Касаційного кримінального суду зі складу кожної із судових палат Касаційного кримінального суду, та голова Касаційного кримінального суду. Засідання палати в суді касаційної інстанції вважається правомочним за умови присутності на ньому більше половини її складу. Засідання об'єднаної палати, Великої Палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу. Незалежно від того, у якому складі розглядалося кримінальне провадження, перегляд судового рішення в суді першої або апеляційної інстанції за виключними обставинами здійснюється колегією у складі трьох або більшої непарної кількості суддів, а у Верховному Суді – у складі Великої Палати.

Кримінальне провадження щодо розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. У разі якщо таке кримінальне провадження має здійснюватися судом колегіально, головуючим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважений згідно

із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх⁹.

У суді функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система та/або її окремі підсистеми (модулі), що забезпечують, зокрема: об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з дотриманням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді; визначення присяжних для судового розгляду з числа осіб, які внесені до списку присяжних; надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду матеріалів кримінального провадження у порядку, передбаченому цим Кодексом; реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху; участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ст. 35 КПК).

Сторонами у кримінально-процесуальній доктрині визнаються учасники кримінального процесу, які мають протилежні процесуальні інтереси та наділені законом необхідними правами для їх відстоювання. У кримінальному провадженні наявні дві сторони: обвинувачення та захисту. Кожна з цих сторін (обвинувачення і захист) наділена рівними процесуальними правами. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК. Реалізація сторонами перелічених процесуальних прав дає можливість на засаді змагальності успішно виконувати властиву їм процесуальну функцію¹⁰.

Згідно п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі

⁹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁰ Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Алєнін, А. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

викривач, свідок та його адвокат, понятій, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Згідно п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

КПК до сторони обвинувачення відносить слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора, а також потерпілого, його представника та законного представника у випадках, встановлених КПК. Однак у п. 25 статті 3, як і у Главі 3 КПК, потерпілого, його представника та законного представника чітко не віднесено до сторони обвинувачення. Права сторони обвинувачення потерпілий має у судовому розгляді у випадку, коли він погодився підтримувати обвинувачення у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення та у випадку зміни ним обвинувачення на менш тяжке (ч. 3 ст. 338 КПК, ч. 2, 4 ст. 340 КПК). Крім того, до сторони обвинувачення слід віднести й оперативні підрозділи.

Відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них,

а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання; повідомляти особі про підозру; пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому КПК та законом; затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання; звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому КПК; погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому КПК; доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти

повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні; перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України; доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави; оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому цим Кодексом; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів. Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення. Однак якщо прокурор, який у відповідному кримінальному провадженні здійснює повноваження прокурора, не може їх здійснювати через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини, що унеможливає його участь у кримінальному провадженні, повноваження прокурора покладаються на іншого прокурора керівником відповідного органу прокуратури. У виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування (ст. 37 КПК).

Органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Досудове слідство здійснюють: слідчі підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, органів Державного бюро розслідувань; підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього

контролю Національного антикорупційного бюро України; підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України. Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: органів Національної поліції; органів безпеки; органів Бюро економічної безпеки України; органів Державного бюро розслідувань; Національного антикорупційного бюро України.

Керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування та уповноважений: визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Слідчий уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне за собою передбачену законом відповідальність та є підставою для відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування керівником органу досудового розслідування. Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

Керівник органу дізнання уповноважений: визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання; відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання; ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем.

Дізнавач уповноважений: починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК; проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК, відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Невиконання дізнавачем законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність та є підставою для відсторонення дізнавача від проведення дізнання.

Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Їх статус регламентовано ст. 41 КПК.

Для учасників кримінального провадження, які відносяться до сторони захисту характерні наступні ознаки: мають свій особливий інтерес в результаті справи; наділена правами для його захисту і обов'язками; бере участь в кримінально процесуальній діяльності, виконуючи відповідну функцію – захисту; набувають статусу учасника за наявності до цього фактичних і юридичних підстав, передбачених КПК.

Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 КПК, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень.

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК.

Виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник.

Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, представництво інтересів юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні визначені ст. 46 КПК.

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа

перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви, положення ст. 55 КПК поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб. Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможлиблював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Права потерпілого в кримінальному провадженні регламентовано ст. 56 КПК.

Тема 4. Докази і доказування у кримінальному процесі

Доказове право і теорія доказів. Кримінально-процесуальне доказування. Предмет доказування у кримінальному провадженні та його структура. Локальний предмет доказування. Межі доказування. Поняття і властивості доказу, джерела доказів. Визнання доказів недопустимими. Класифікація доказів: первісні та похідні, особисті та речові, прямі та непрямі, обвинувальні та виправдувальні. Процес доказування та його структура. Збирання доказів. Перевірка доказів. Оцінка доказів. Стандарти доказування

Доказування в кримінальному процесі – серцевина кримінально-процесуальної діяльності, що має велике значення та обумовлюється специфікою пізнавальної діяльності, яка нерозривно пов'язана з чіткою процедурою кримінально-процесуального доказування, строками та іншими особливостями встановлення обставин кримінального провадження.

У ході кримінального провадження органи досудового розслідування, прокуратури та суду з метою прийняття правильного й обґрунтованого рішення прагнуть відновити достовірну картину минулої події, пізнати всі її обставини та факти. Досягнення вказаної мети здійснюється за допомогою кримінального процесуального доказування¹¹.

¹¹ Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туман та ін ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. С. 179.

У КПК України Глава 4 присвячена процесуальному порядку доказів і доказування. Варто зауважити, що КПК не містить визначення поняття «кримінально-процесуальне доказування». Натомість, у ч. 2 ст. 91 КПК зазначається, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів із метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. У доктрині пропонують виділяти два значення поняття доказування: по-перше, доказування – це діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин справи шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів (саме так, як визначено у ст. 91 КПК); по-друге, доказуванням називають діяльність сторін (а також потерпілого, цивільного позивача, відповідача та їх представників) з наведення аргументів на обґрунтування своєї позиції в кримінальному провадженні. Така діяльність має місце, наприклад, у судових дебатах, коли сторони звертаються до суду з пропозицією про прийняття певного рішення і наводять аргументи, посиляючись на досліджені докази, пропонують свою оцінку доказів, висловлюють свою думку щодо того, які саме обставини можна вважати встановленими, і яке саме рішення повинен ухвалити суд.

Так, М. А. Погорецький розглядає процесуальне доказування у широкому розумінні як діяльність, спрямовану на отримання доказів і обґрунтування ними певних процесуальних рішень та умовно виділяє в цій діяльності етапи доказування: 1) отримання доказів (отримання певного доказу); 2) обґрунтування ними процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Також він зазначає, що у разі розгляду доказування як процесу отримання доказу слід говорити про його структурні взаємозалежні та взаємовпливові елементи (стадії): а) пошук і виявлення (вилучення) фактичних даних та їх джерел; б) перевірка, оцінка фактичних даних і їх джерел, їх процесуальне оформлення (закріплення) й надання фактичним даним та їх джерелам значення певного доказу у кримінальному провадженні¹².

Однією з особливостей доказування як різновиду процесу пізнання є визначення в законі переліку тих обставин, які необхідно встановити в кримінальному провадженні. Ці обставини називають предметом доказування. Аналіз цього переліку дозволяє зробити висновок

¹² Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. С. 506.

про те, що обставини, зазначені в ньому складають кінцеву мету доказування, всі ці обставини необхідно встановити для вирішення кримінального провадження (кримінальної справи) по суті. Але під час здійснення процесу доказування доводиться встановлювати (доказувати) ще деякі обставини, наприклад, перебування підозрюваного на місці злочину або в іншому місці, знайдення в оселі підозрюваного речей, які були викрадені у потерпілого (треба встановити, що знайдені саме ті речі, що були викрадені) тощо. Такі обставини не складають кінцевої мети доказування, але не певному етапі кримінального провадження їх необхідно доказати. Ці обставини зазвичай називають доказовими (проміжними) фактами. Крім того, в кримінальному провадженні доводиться встановлювати ще одну групу обставин (фактів). З метою перевірки наявних доказів доводиться встановлювати, чи міг свідок бачити обставини, про які він дає показання, чи міг підозрюваний подолати визначену відстань за певний час. Такі обставини називають допоміжними фактами. Отже, предмет доказування в кримінальному провадженні, на наш погляд, має складну структуру, і включає: а) обставини, що є кінцевою метою доказування, визначені ч. 1 ст. 91 КПК; б) доказові (проміжні) факти; в) допоміжні факти¹³.

У кримінальному провадженні підлягають доказуванню такі обставини, що є кінцевою метою доказування:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

¹³ Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. С. 207–208.

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації.

Разом з тим, в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх окрім перелічених вище обставин підлягають доказуванню також обставини, зазначені в ст. 485 КПК. В кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру предмет доказування визначений ст. 505 КПК.

Крім того, в кримінальному провадженні доводиться встановлювати ще деякі обставини, вирішуючи окремі питання при застосуванні норм кримінального процесуального законодавства, скажімо, під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, вирішуючи питання про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя повинен встановити обставини, зазначені в ст. 194 КПК. Такі обставини являють собою так званий локальний предмет доказування.

Обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК випадках, – на потерпілого. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає (ст. 92 КПК).

Відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 56, ст. 340 КПК потерпілий має право підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. Крім того, в разі зміни прокурором обвинувачення на менш тяжке або зменшення об'єму обвинувачення, потерпілий також має право підтримувати

обвинувачення в попередньому обсязі (ч. 3 ст. 338 КПК). Підтримання обвинувачення полягає в участі в дослідженні наявних доказів, а також обстоюванні своєї позиції перед судом. Однак до такої діяльності, суть якої полягає в переконанні суду в обґрунтованості певної позиції і наведенні аргументів для прийняття судом рішення на користь суб'єкта, не можна застосувати поняття обов'язку, а доцільно вести мову про тягар доказування. Так само слід вести мову про тягар доказування, коли законодавець вказує на доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, що покладається на сторону, яка їх подає.

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК).

Під фактичними даними (доказами) слід розуміти відомості про факти. Доказами є саме відомості про факти, обставини, а не висновки, які можуть висловлювати свідок чи потерпілий, не їх припущення, умовиводи.

Чинний КПК визначає такі властивості доказів, як належність (ст. 85 КПК) та допустимість (ст. 86 КПК). Разом з тим, в доктрині зазначається, що доказам притаманні і інші властивості – достовірність, достатність.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ч. 1 ст. 85 КПК).

Допустимим визнається доказ, отриманий у порядку, встановленому КПК. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (ст. 86 КПК). Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України,

міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК). Також недопустимими є також докази, що були отримані: з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні; після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень; під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії. Факт недопущення до участі в обшуку адвокат зобов'язаний довести в суді під час судового провадження; під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання (ч. 3 ст. 87 КПК).

У науковій літературі традиційно визначають певні умови (критерії) визнання доказів допустимими, а саме: 1) одержання доказів належним суб'єктом; 2) одержання доказів з належного джерела; 3) дотримання належної процедури одержання доказів; 4) належне оформлення (закріплення) ходу та результатів дій, за допомогою яких було одержано (або перевірено) докази.

Класифікація доказів – це поділ їх на групи за певними підставами, які враховують притаманні доказам певних груп особливості. В залежності від особливостей носія інформації, механізму сприйняття, зберігання та відтворення інформації докази поділяють на особисті та речові. Особистими є фактичні дані, які сприймалися людиною, і відтворені нею в порядку, передбаченому законом. Речові докази – це предмети матеріального світу, які несуть певну інформацію своїм зовнішнім виглядом, оскільки вони безпосередньо були піддані змінам у зв'язку із злочином, наприклад, зброя з відбитками пальців злочинця.

В залежності від наявності чи відсутності проміжних носіїв інформації докази можна поділити на первинні та похідні. Первинними є докази, які одержані від того, хто безпосередньо сприймав

інформації, яку він відтворює. Похідними особистими доказами визнаються фактичні дані, повідомлені особою, яка сама не спостерігала обставини, про які вона дає показання, а довідалась про них від іншої особи.

Докази поділяють на обвинувальні та виправдувальні в залежності від того, підтверджують чи спростовують вони певну версію про вчинення злочину.

Докази поділяють на прямі та непрямі (побічні). Прямі докази своїм змістом підтверджують або спростовують факт вчинення злочину конкретною особою, а непрямі докази дозволяють зробити тільки припущення про можливу причетність певної особи до вчинення злочину і безпосередньо встановлюють деякі доказові (проміжні) факти.

Чинний КПК містить підстави для поділу доказів на докази зі сторони обвинувачення та 197 докази зі сторони захисту. Такий поділ має значення для встановлення порядку дослідження доказів, відповідно до ч. 1 ст. 349 КПК, докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу¹⁴.

До елементів процесу доказування належать: збирання доказів, перевірка доказів, оцінка доказів. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК).

Відповідно до ст. 93 КПК збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

¹⁴ Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Алєнін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. С. 197–198.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

Оцінка доказів – це розумова діяльність суб'єктів доказування з вирішення питання про належність, допустимість, достовірність доказів. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК).

Перевірка доказів проводиться шляхом їх аналізу, зіставлення з іншими доказами, проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій з метою пошуку нових доказів, підтвердження або спростування раніше зібраних доказів. Наприклад, з метою перевірки доказів проводиться одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК).

Тема 5. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні строки й витрати

Форми фіксування кримінального провадження. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження

Поняття і види кримінально-процесуальних строків. Порядок обчислення строків. Продовження і поновлення кримінально-процесуальних строків.

Поняття і види процесуальних витрат. Визначення розміру та відшкодування процесуальних витрат. Розподіл процесуальних витрат. Рішення щодо процесуальних витрат

Відповідно до ст. 27 КПК, якою регламентується засада гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій, під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК. Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим (ст. 107 КПК).

Процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: у протоколі; на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; у журналі судового засідання.

Процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані

(мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії (ч. 1 ст. 113 КПК).

Для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

Будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого КПК, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

Строки, встановлені чинним КПК, обчислюються годинами, днями і місяцями. Строки можуть визначатися вказівкою на подію.

При обчисленні строку годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години.

При обчисленні строку днями строк закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця.

Пропущений із поважних причин строк має бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 117 КПК).

Процесуальні витрати складаються із: витрат на правову допомогу; витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів, виготовленням дублікатів і копій документів (ч. 1 ст. 118 КПК).

Суд, враховуючи майновий стан особи (обвинуваченого, потерпілого), за власною ініціативою або за її клопотанням має право своєю ухвалою зменшити розмір належних до оплати процесуальних витрат чи звільнити від їх оплати повністю або частково, чи відстрочити або розстрочити сплату процесуальних витрат на визначений строк (ч. 1 ст. 119 КПК).

Тема 6. Відшкодування (компенсація) шкоди. Цивільний позов

*Відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні. Відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями, бездіяльністю у кримінальному провадженні
Цивільний позов у кримінальному провадженні та його вирішення*

Шкода – це об'єктивна категорія, яка оснований на праві та моралі і являє собою зміни, що настали в матеріальному, фізичному, психічному, моральному стані особи внаслідок здійснення правопорушення. В кримінальному провадженні наслідком здійснення кримінального правопорушення є причинення трьох видів шкоди – фізичної (фізична шкода зазвичай проявляється в моральній шкоді), моральної, матеріальної, що є основою для визнання особи потерпілою (ч. 1 ст. 55 КПК). Матеріальна шкода відрізняється від інших видів шкоди тим, що може бути точно встановлена та виражена у грошовому еквіваленті. КПК передбачає можливість відшкодування моральної шкоди тільки потерпілому-фізичній особі; юридична особа має право вимагати відшкодування тільки матеріальної шкоди (ст.ст. 55, 61 КПК).

Аналіз норм інституту відшкодування шкоди в кримінальному провадженні свідчить про те, що по суті КПК передбачає відшкодування (компенсацію) двох видів шкоди:

- відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому;
- відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, підозрюваному, обвинуваченому.

Кримінальним процесуальним законодавством (Глава 9 КПК) передбачені такі форми відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні:

- добровільне відшкодування (компенсація) шкоди (ч. 1 ст. 127 КПК).

Примусове відшкодування (компенсація) шкоди, яке поділяється на:

- 1) цивільний позов – ч. 2 ст. 127 КПК, ст.ст. 128, 129 КПК. Так, згідно ч. 2 ст. 127 КПК шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.

Цивільний позов у кримінальному провадженні – це вимога особи, якій кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням малолітньої, неосудної або обмежено осудної особи заподіяна майнова та/або моральна шкода, і яка пред'явила її у кримінальному провадженні до підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну (майнову) відповідальність за спричинену шкоду.

Цивільний позов може бути пред'явлений як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження, але до початку судового розгляду.

За результатами розгляду в кримінальному провадженні цивільного позову суд може прийняти в ухваленому ним вирокі або ухвалі про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру одне з таких рішень: задовольнити цивільний позов повністю або частково; відмовити у позові; залишити позов без розгляду;

2) звернення застави на виконання вироку в частині майнових стягнень – ч. 1 ст. 177 КПК, ч. 4, 11 ст. 182 КПК. Метою застосування такого запобіжного заходу як застава є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, зокрема, з'являтися за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Тому розмір застави повинен достатньою мірою це гарантувати. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень, у першу чергу, на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням неосудної особи. При чому звернення застави, внесеної заставодавцем, можливе тільки за його згоди;

3) компенсація шкоди за рахунок Державного бюджету України – ч. 3 ст. 127 КПК, ч. 2, 3 ст. 572 КПК. Законодавець чітко зазначає, що цей спосіб відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому реалізується лише у випадках та порядку, передбачених окремим законом. А оскільки відповідного закону досі немає, то й даний спосіб відшкодування шкоди залишається поки що без реалізації.

4) кримінально-правова реституція – п. 5 ч. 9, ч. 10 ст. 100 КПК; ч. 4 ст. 374 КПК. Кримінально-правова реституція – фактичне

відновлення первісного майнового положення потерпілих, яке існувало до його порушення, шляхом повернення майна, протиправно відчуженого внаслідок вчинення кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння неосудною особою. Кримінально-процесуальний закон визначає предмет реституції – п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК – гроші, цінності та інше майно, які були об'єктом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, повертаються законним володільцям, а в разі невстановлення їх – передаються в дохід держави в установленому КМУ порядку. Питання про долю речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. Згідно ч. 4 ст. 374 КПК у резолютивній частині як обвинувального, так і виправдувального вироку, обов'язково зазначаються рішення про долю речових доказів, документів. Таке рішення також повинно міститися постанові слідчого, прокурора або ухвалі суду про закриття кримінального провадження.

Окремо в КПК України передбачено таку форму, як відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК). Відповідно до Закону України від 01.12.1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»¹⁵ (зі змінами, внесеними, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13.04. 2012 р.) відшкодуванню підлягає шкода завдана громадянину внаслідок:

- незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного

¹⁵ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр#Text>

взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

- незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення арешту;

- незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

Заподіяна внаслідок перелічених дій і рішень шкода відшкодується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також органів прокуратури і суду (ст. 1 Закону України).

Право на відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду виникає у чітко визначених Законом України випадках, зокрема:

- 1) ухвалення виправдувального вироку суду;

- 2) встановлення в обвинувальному вирокі суду чи в іншому рішенні суду (крім ухвали суду про призначення нового розгляду) факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших заходів кримінального забезпечення, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;

- 3) закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримання (ст. 2 Закону України).

Тема 7. Заходи забезпечення кримінального провадження. Запобіжні заходи

Поняття, мета, підстави, умови застосування та класифікація заходів забезпечення кримінального провадження. Система та характеристика заходів забезпечення кримінального провадження

Система запобіжних заходів. Судовий контроль за законністю застосування запобіжних заходів. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану

Серед завдань кримінального провадження законодавець визначив недопустимість застосування необґрунтованого процесуального примусу до жодної особи, оскільки кримінальний процес являє собою сферу широкого та інтенсивного застосування примусу, де посадові особи та державні органи, на яких покладено обов'язок ведення кримінального провадження, можуть застосовувати певні обмеження прав та інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження. Тому важливо, щоб застосування таких обмежень та примусових заходів було викликане реальною необхідністю розкриття правопорушення і викриття винних, за умови, що іншим шляхом таке завдання виконати неможливо та дуже важливим є те, що застосування таких заходів повинно бути пропорційним¹⁶.

Чинний КПК містить Розділ II «Заходи забезпечення кримінального провадження», де закріплено та чітко регламентовано процедуру застосування наступних заходів забезпечення кримінального провадження: 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 6) тимчасовий доступ до речей і документів; 7) тимчасове вилучення майна; 8) арешт майна; 9) затримання особи; 10) запобіжні заходи (особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт;

¹⁶ Гловюк І. В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. В кн.: Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування : колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Алєніна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

тримання під вартою; затримання особи як тимчасова міра запобіжного заходу). Разом з тим, до системи запобіжних заходів слід також віднести: передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд (ст. 493 КПК), поміщення у приймальник-розподільник для дітей (ч. 4 ст. 499 КПК), передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом (п. 1 ч. 1 ст. 508 КПК), поміщення до закладу з наданням психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (п. 2 ч. 1 ст. 508 КПК), тимчасовий арешт (ст. 583 КПК), екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК).

Метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості цього провадження, тобто забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених ст. 2 КПК, та завдань окремих стадій кримінального провадження.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

- існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;
- може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням (ч. 3 ст. 132 КПК).

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК (ч. 1 ст. 132 КПК). До таких виняткових випадків, наприклад, слід віднести: виклик слідчим, прокурором (с. 133 КПК), відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України (ч. 3 ст. 154 КПК), тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (ст. 155-1), порядок тимчасового вилучення майна (ст. 168 КПК), затримання особи без ухвали слідчого судді, суду – законне затримання (ст. 207 КПК), затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК).

Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею

за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч. 4 ст. 176 КПК). Слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених КПК, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається: до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування; у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

Відповідно до ст. 177 КПК, що вказує на «ризики» в кримінальному провадженні, метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК.

Крім того, до обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу, законодавець згідно ст. 178 КПК відносить: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує

відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного, обвинуваченого; майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини; ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї.

Під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–114⁻², 258–258⁻⁶, 260, 261, 437–442⁻¹ ККУ, за наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 402–405, 407, 408, 429 ККУ, застосовується виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав регламентовано ст. 616 КПК.

Ухвала слідчого судді або суду про застосування заходів забезпечення кримінального провадження припиняє свою дію після закінчення строку її дії, скасування запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК (ч. 4 ст. 132 КПК).

Тема 8. Загальні положення досудового розслідування. Слідчі (розшукові) дії

Правила про підслідність. Форми досудового розслідування. Строки досудового розслідування (дізнання та досудового слідства). Продовження строків досудового розслідування. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими учасниками кримінального провадження. Недопустимість розголошення даних досудового розслідування. Використання науково-технічних засобів при розслідуванні кримінальних правопорушень. Об'єднання та виділення кримінальних справ
Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за законністю діяльності органів досудового розслідування
Оскарження рішень, дій, бездіяльності органів дізнання, слідчого та прокурора під час досудового розслідування. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування
Подання скарг учасниками провадження прокурору на рішення, дії та бездіяльність слідчого. Наслідки розгляду скарг прокурором. Дотримання вимоги розумності строків досудового провадження. Рішення, дії чи бездіяльність прокурора, які можуть оскаржуватися слідчим та порядок їх оскарження. Порядок вирішення скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора
Поняття та види слідчих (розшукових) дій. Негласні слідчі (розшукові) дії

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК).

Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК). Досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів (п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК). Стаття 215 КПК також вказує на дві форми досудового розслідування – досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Стадія досудового розслідування має свої особливості, що свідчать про її самостійний характер, зокрема, вона: а) має свої самостійні

завдання, які випливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК); б) має чітко окреслені межі в системі кримінального процесу – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до винесення рішення, яким завершується провадження розслідування (в ряді випадків кримінальне провадження отримує й своє вирішення по суті, коли провадження в ньому закривається за наявності до того законних підстав); в) має свій зміст та свою процесуальну форму; г) характеризується колом суб'єктів, які беруть у ній участь; д) відзначається переліком специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: закриття кримінального провадження, звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру.

Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 1 ст. 214 КПК).

Здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених КПК, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду або отримання довідки, висновку спеціаліста). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: відібрано пояснення; проведено медичне освідчування; отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом

кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань за першої можливості.

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та розпочав розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань. Зазначені обставини деталізовано у Положенні про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженому Наказом Генерального прокурора України № 298 від 30.06.2020 р¹⁷.

До загальних умов досудового розслідування відносяться: підслідність; об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування; місце проведення досудового розслідування; забезпечення розслідування групою слідчих тощо.

Підслідність кримінальних проваджень – це сукупність встановлених законом юридичних ознак кримінального провадження, відповідно до яких воно належить до відання певного органу досудового розслідування. Розрізняють наступні види підслідності:

– предметна (родова) підслідність визначається категорією (предметом, родом) кримінального правопорушення, залежить від ступеня

¹⁷ Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

і характеру суспільної небезпеки кримінального правопорушення, а також від особливостей його об'єкта (сфери суспільних відносин). Предметна ознака підслідності виражена в кваліфікації кримінального правопорушення за статтями Особливої частини КК України. Відповідно в законі для кожного органу досудового слідства визначені переліки кримінальних правопорушень, віднесених до їх компетенції;

- персональна або спеціальна – зумовлюється особливостями суб'єкта кримінального правопорушення, тобто пов'язана з особливістю підозрюваної особи, її посадовим чи службовим становищем, особливим правовим статусом у державі;

- за зв'язком кримінальних проваджень – застосовується тоді, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого (наприклад: у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, до підслідності якого відноситься злочин, у зв'язку з яким почато досудове розслідування);

- територіальна підслідність¹⁸.

Статтею 216 КПК визначено підслідність кримінальних правопорушень різним органам досудового розслідування. Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

У разі необхідності в одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення, або щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень, а також матеріали досудових розслідувань, по яких не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами).

Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, крім випадків, коли це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. У таких випадках розслідування злочину та кримінального проступку здійснюється за правилами досудового слідства.

¹⁸ Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. С. 259–261.

У разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором і не може бути оскаржене.

Досудове розслідування повинно бути проведено у встановленні законом строки і своєчасно завершено. Виконання цієї вимоги є умовою: для успішного розкриття правопорушення, закріплення і використання доказів; створення необхідних передумов для розгляду кримінального провадження в суді; належного забезпечення підозрюваному, потерпілому та іншим учасникам кримінального судочинства права на участь в судовому розгляді. Строки досудового розслідування виконують дисциплінуючу функцію щодо посадових осіб, які його здійснюють. Строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК;

2) протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298⁴ КПК;

4) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (ч. 3 ст. 219 КПК).

Загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених п.п. 1 і 2 ч. 3 ст. 219 КПК;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. 4 ст. 219 КПК).

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у п.п. 1, 2 ч. 3 ст. 219 КПК, такий строк може бути продовжений прокурором у межах строку, встановленого п. 1 ч. 4 ст. 219 КПК.

Якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у п. 4 ч. 3 ст. 219 КПК, такий строк може бути продовжений у межах строків, встановлених п.п. 2 і 3 ч. 4 ст. 219 КПК:

1) до трьох місяців – керівником окружної прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора;

2) до шести місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;

3) до дванадцяти місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками.

Строк досудового розслідування злочину може бути продовжений до трьох місяців, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження, до шести місяців – внаслідок особливої складності провадження, до дванадцяти місяців – внаслідок виняткової складності провадження.

Відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу.

Згідно зі ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені цим Кодексом, а також відповідальність, встановлена законом.

Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 КПК.

У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі

для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з екстгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених ст. 615 КПК.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Відповідно до ч. 8 ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії, не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України, де зазначається, що у разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії. У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

Слідчі (розшукові) дії класифікують за наступними ознаками:

Залежно від обсягу предмета слідчої дії та її повторюваності слідчі (розшукові) дії можуть бути основними й додатковими; первинними та повторними. Основними є слідчі дії, що проводяться у повному обсязі для дослідження предмета слідчої дії загалом (наприклад, допит свідка, огляд, обшук). Додатковими називають слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на дослідження частини їхнього предмета, тобто окремих обставин, які не було з'ясовано з різних причин під час основної слідчої дії (наприклад, повторний допит свідка, додатковий огляд, додатковий обшук).

Первинні слідчі дії за змістом є тотожними основним. Повторними є слідчі дії, що після первинних провадять у повному обсязі. Додаткові та повторні слідчі дії завжди виконують, відповідно, після основних і первинних.

Залежно від невідкладної необхідності провадження на певному етапі розслідування слідчі (розшукові) дії поділяють на невідкладні й інші. Невідкладними є слідчі (розшукові) дії, які проводяться одразу після початку досудового розслідування, оскільки наслідком їх непровадження чи несвоечасного провадження може бути втрата доказів, які мають значення для кримінального провадження. Необхідність і час провадження інших слідчих дій визначає слідчий, залежно від ситуації розслідування (доказування), їх може бути проведено на будь-якому етапі досудового слідства.

За імперативністю (обов'язковістю) провадження слідчі дії поділяють на обов'язкові та необов'язкові. На обов'язковість слідчої дії вказує КПК, визначаючи, наприклад, що слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо: встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням (ст. 242 КПК). Необов'язковими є слідчі дії, необхідність провадження яких визначає сам слідчий і непроведення котрих не може суттєво вплинути на якість доказування в кримінальному провадженні.

Залежно від мети слідчих дій розрізняють ті, що спрямовані: на збирання доказів (допит, огляд, обшук, освідування, призначення експертизи); перевірку доказів (одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях, слідчий експеримент, призначення і проведення експертиз, ексгумація трупа).

За процесуальною формою: за постановою слідчого або без неї; за ухвалою слідчого судді; за постановою прокурора.

Система слідчих (розшукових) дій, передбачена КПК України: допит (ст.ст. 225, 352, 353, 351, 226 КПК); пред'явлення особи для впізнання (ст.ст. 228, 229, 230 КПК); огляд (ст.ст. 237, 238, 239 КПК); ексгумація трупа (ст. 239 КПК); обшук (ст. 234 КПК); слідчий експеримент (ст. 240 КПК); освідування особи (ст. 241 КПК); призначення та проведення експертизи (ст. 242 КПК).

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК (ч. 1 ст. 246 КПК). Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст.ст. 260, 261, 262, 263, 264 КПК (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269¹, 270, 271, 272, 274 КПК, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Система негласних слідчих (розшукових) дій, передбачена КПК України: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Главою 26 КПК регламентовано оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування – оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування (ст.ст. 303–308 КПК), оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування (ст.ст. 309–310 КПК), оскарження слідчим, дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурораування чи прокурора під час досудового розслідування (ст.ст. 311–313 КПК).

Тема 9. Повідомлення про підозру. зупинення й закінчення досудового розслідування

Поняття та значення повідомлення про підозру. Підстави повідомлення про підозру. Обов'язкові випадки повідомлення про підозру. Письмове повідомлення про підозру. Порядок повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру

Підстави та умови зупинення досудового розслідування. Форми закінчення досудового розслідування. Підстави закриття кримінального провадження. Закінчення досудового розслідування і відкриття матеріалів провадження. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування. Форми закінчення досудового розслідування кримінальних проступків

Повідомлення особи про підозру є початковим моментом реалізації функції обвинувачення. Його значення полягає також і в тому, що на стадії досудового розслідування настає певний етап, пов'язаний з тим, що в процесі розслідування зібрано достатньо доказів для підозри конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому КПК, у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

ВП ВС зауважила, що виділяють кілька підходів до розуміння поняття «здійснення повідомлення про підозру». Перший підхід полягає у розумінні повідомлення про підозру як процесуального рішення,

прийнятого уповноваженим на це органом/посадовою особою з підстав та в порядку, визначеному КПК України. Другий підхід передбачає сукупність ряду послідовних процесуальних дій, які охоплюють собою окремі етапи. Із системного аналізу норм глави 22 КПК України вбачається, що процедуру здійснення повідомлення про підозру особі можна умовно поділити на такі етапи: а) етап прийняття рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру, який передбачає перевірку підстав здійснення такого повідомлення згідно з ч. 1 ст. 276 КПК України, дотримання процесуальних гарантій під час про ведення тих чи інших слідчих або оперативно-розшукових дій або застосування запобіжних заходів, які вчинялись до моменту здійснення такого повідомлення. На цьому етапі відбувається формування волеви явлення уповноваженої посадової особи (слідчого або прокурора) про необхідність здійснення повідомлення про підозру. Потрібно також зауважити, що законодавство передбачає можливість (у разі необхідності) зміни волевиявлення щодо здійснення повідомлення про підозру у формі зміни раніше повідомленої або ж повідомлення нової підозри в порядку, визначеному ст. 279 КПК України; б) етап об'єктивації / вираження сформованого внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення в зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру відповідно до вимог, передбачених ст. 277 КПК України, та його підписання; в) етап доведення інформації до відома адресата, щодо якого при йняте рішення про повідомлення про підозру, шляхом безпосереднього вручення його тексту особі згідно зі ст. 278 КПК України. На цьому етапі відбувається також повідомлення прав підозрюваному, а в разі якщо підозрюваний висловить відповідне прохання, то йому зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав (ч. 3 ст. 276 КПК України)¹⁹.

Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором та повинно містити такі відомості: прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство),

¹⁹ Постанова ВП ВС від 11.12.2019 р., справа № 536/2475/14-к.
URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>

яка повідомляється про підозру; найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; зміст підозри; правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; права підозрюваного; підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення (ст. 277 КПК).

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень. Затриманій особі письмове повідомлення про підозру вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню (ст. 278 КПК).

Зміна повідомлення про підозру регламентована ст. 279 КПК та може полягати у: не підтвердженні частини повідомлення про підозру; доповненні повідомлення; зміні правової кваліфікації кримінального правопорушення. При необхідності змінити або доповнити повідомлення про підозру важливо те, що нове повідомлення про підозру має бути узагальненим і належним чином мотивоване.

Зупинення досудового розслідування – це вимушене тимчасове зупинення прокурором, слідчим про цесуальної діяльності в кримінальному провадженні, яке викликане наявністю обставин, які не перешкод жать подальшому провадженню і закінченню досудового розслідування. Ці обставини визначені законом (ч. 1 ст. 280 КПК):

- підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- оголошено в розшук підозрюваного;
- слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

- наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану;
- уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну. Рішення про зупинення досудового розслідування з цієї підстави оскарженню не підлягає.

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, припинено чи скасовано воєнний стан, обмін підозрюваного як військовополоненого проведено або такий обмін не відбувся), або наявна можливість подальшого проведення досудового розслідування за таких умов, а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій.

Форми закінчення досудового розслідування регламентовано § 1 Глава 24 КПК. Так, відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій:

- 1) закрити кримінальне провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Слід погодитися з тим, що фактично ч. 2 ст. 283 КПК передбачає «не три, а чотири форми закінчення досудового розслідування, оскільки в п. 3 зазначеної частини відзначається, що прокурор може: а) звернутися до суду з обвинувальним актом і б) клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. На самостійність існування цих форм закінчення досудового розслідування вказує як наявність окремих норм у § 2 Гл. 24 КПК, так і передбачених законом особливих порядків кримінального

провадження про застосування примусових заходів виховного і медичного характеру»²⁰.

Крім того, зазначимо, що не лише прокурор може приймати підсумкове рішення за результатами досудового розслідування, як це випливає з ч. 2 ст. 283 КПК. Адже ст. 284 КПК законодавець передбачає підстави для закриття кримінального провадження також слідчим, дізнавачем. Так, згідно ч. 4 ст. 284 КПК про закриття кримінального провадження слідчий, дізнавач, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК. Слідчий, дізнавач приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п.п.1, 2, 4¹, 9, 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Згідно ч. 6 ст. 284 КПК копія постанови слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копію постанови.

Кримінальне провадження закривається в разі, якщо:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі;
- 5) втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння;

²⁰ Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. С. 467.

6) помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

7) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

8) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;

9) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

10) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 ККУ, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9² розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України;

11) існує нескасована постанова слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності.

12) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.

Кримінальне провадження закривається судом:

1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;

1-1) з підстави, передбаченої п. 3¹ ч. 1 ст. 284 КПК;

1-2) з підстави, передбаченої п. 4¹ ч. 1 ст. 284 КПК, якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти закриття за цією підставою;

2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК;

3) досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 ККУ, відповідно до підрозділу 9² розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення.

Підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави. У разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється судом.

Встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду.

Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

Якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання.

Обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим, дізнавачем (ч. 1 ст. 291 КПК).

Обвинувальний акт має містити такі відомості: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата

та місце народження, місце проживання, громадянство); анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими; розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування); розмір пропонуваної винагороди викривачу; дату та місце його складення та затвердження.

До обвинувального акта додається: реєстр матеріалів досудового розслідування; цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297¹ КПК); розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного; довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації.

Обвинувальний акт підписується слідчим, дізнавачем та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

Клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК, а також містити інформацію про захід виховного характеру, який пропонується застосувати.

Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК, а також містити інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати, та позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я.

Тема 10. Підсудність. Підготовче провадження

Види та зміст підсудності. Направлення справи з одного суду до іншого. Автоматизована система документообігу суду
Підготовче судове засідання. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду. Закінчення підготовчого провадження та призначення судового розгляду

Закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві правил підсудності має важливе значення для правильного функціонування судової системи, а також для виконання судами покладених на них завдань і визначення суду, компетентного розглядати конкретну кримінальну справу. Це є однією з правових гарантій справедливого правосуддя. Додержання правил про підсудність сприяє швидкому, повному та неупередженому розгляду кримінальної справи з урахуванням її конкретних ознак та з найменшими затратами державних коштів, здійсненню принципу рівності всіх громадян перед законом і судом, забезпечує реалізацію права обвинуваченого на компетентний суд. Порушення правил підсудності є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону та підставою для скасування судового рішення судом апеляційної інстанції з направленням провадження на новий розгляд до суду першої інстанції (п. 6 ч. 2 ст. 412 КПК).

Чинний КПК передбачає такі види підсудності: територіальну підсудність (ст. 32 КПК), інстанційну підсудність (ст. 33 КПК) та предметну підсудність (ст. 33-1 КПК). Як різновиди територіальної підслідності можна виділити: територіально персональну підсудність (ч. 2 ст. 32 КПК), територіально-предметну підсудність (ч. 3 ст. 32 КПК).

Територіальна підсудність визначає, суду якої адміністративно територіальної одиниці підлягає розгляд конкретного кримінального провадження. Відповідно до правил територіальної підсудності кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної

юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення. У разі якщо було вчинено кілька кримінальних правопорушень, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю, – суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

Інстанційна підсудність визначає, суду якої інстанції підлягає розгляд конкретного кримінального провадження. Згідно з ч. 1 ст. 33 КПК кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві загальні суди, а також Вищий антикорупційний суд. Кримінальне провадження в апеляційній інстанції здійснюють відповідні апеляційні суди, а також Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду (ч. 2 ст. 33 КПК). Кримінальне провадження у касаційній інстанції здійснює Верховний Суд (ч. 3 ст. 33 КПК).

Предметна підсудність (ст. 33-1 КПК) стосується правил підсудності кримінальних проваджень Вищому антикорупційному суду. Так, Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених в примітці ст. 45 КК, ст.ст. 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 КК, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених п.п. 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК (ч. 1 ст. 33-1 КПК).

Підготовче судове провадження регламентовано гл. 27 КПК (Розділ 4). Це перший важливий етап судового провадження у суді першої інстанції, самостійна стадія кримінального процесу, у якій суд, не вирішуючи наперед питання про винуватість обвинуваченого, з участю прокурора, обвинуваченого (крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування), захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду, встановлює наявність чи відсутність достатніх правових та фактичних підстав для призначення справи до судового розгляду та при наявності таких підстав призначає судовий розгляд

і здійснює підготовчі дії для забезпечення необхідних умов його ефективного проведення, тобто здійснює процесуальне та організаційне забезпечення судового розгляду.

Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження.

Отож, стадія підготовчого судового провадження є проміжною між досудовим розслідуванням та судовим розглядом кримінальної справи. Щодо досудового слідства вона є перевірконо-контрольною, а щодо стадії судового розгляду – підготовчою. Зміст стадії полягає також у перевірці наявності підстав для призначення судового розгляду, визначення складу осіб, які братимуть участь у судовому розгляді, визначення дати, місця проведення судового розгляду, з'ясування, у відкритому чи закритому судовому засіданні проходитиме судовий розгляд.

Відповідно до ч. 3 ст. 314 КПК у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому ст.ст. 468–475 КПК;

2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених п.п. 5–8, 10 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК;

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

6) доручити представнику персоналу органу пробачії скласти досудову доповідь.

Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого

не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених КПК. Досудова доповідь не складається: щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності; щодо особи, яка вже відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором у порядку, передбаченому ст. 497 КПК, складено клопотання про застосування до нього примусових заходів виховного характеру; щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до § 2 гл. 38 розділу VI КПК; щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; щодо особи, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, проте вона вчинила новий злочин протягом невідбутої частини покарання; у разі якщо під час підготовчого судового засідання ухвалено судові рішення про затвердження угоди, передбаченої КПК. Досудова доповідь складається з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання, та долучається до матеріалів кримінального провадження.

Тема 11. Судовий розгляд у суді першої інстанції

Засади судового провадження. Склад суду першої інстанції. Головуючий в судовому засіданні. Участь обвинуваченого, прокурора, захисника, потерпілого та інших суб'єктів в судовому розгляді. Заходи, які застосовуються до порушників порядку судового засідання. Межі судового розгляду, зміна обвинувачення в суді та притягнення до відповідальності інших осіб. Елементи судового розгляду та їх характеристика. Особливості дослідження матеріалів справи в судовому засіданні. Вирок, його значення, правові властивості, види та порядок постановлення і проголошення

Одним з рішень, що приймається за результатами підготовчого судового провадження є ухвала про призначення судового розгляду. Загальні положення судового розгляду регламентовано § 1 гл. 28 КПК.

Судовий розгляд – головна і центральна стадія кримінального процесу, в якій суд колегіально або суддя одноособово у судовому засіданні, за участю сторін та інших учасників кримінального провадження розглядає і вирішує кримінальну справу по суті, тобто про винуватість або невинуватість обвинуваченого, застосування до нього покарання чи виправдання невинуватого.

Відповідно до ч. 1 ст. 318 КПК України, судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Критерії визначення розумності строку визначені у ч. 3 ст. 28 КПК України. До них відносяться: 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; 2) поведінка учасників кримінального провадження; 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється суддею одноособово. Разом з тим, кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого щодо: злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років; злочинів, у вчиненні яких обвинувачується Президент України, повноваження якого припинено, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, Генеральний прокурор, заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Голова Служби безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Директор Національного антикорупційного бюро України, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Голова Фонду державного майна України, Голова Центральної виборчої комісії, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, Голова Вищої ради правосуддя.

Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів стосовно всіх

обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд.

Клопотання (подання) про вирішення питання щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк розглядається колегіально судом у складі трьох суддів.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Головуючий у судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 321 КПК).

Відповідно до ч. 1 ст. 319 КПК судовий розгляд у кримінальному провадженні повинен бути проведений в одному складі суддів. Однак в практиці трапляються випадки, коли виникає необхідність замінити суддю, що здійснював розгляд кримінального провадження, через різні причини, такі як хвороба, звільнення, перехід на роботу до іншого суду тощо. Саме із цією метою законодавець робить виняток із правила про незмінність складу суду та передбачає можливість заміни судді в кримінальному провадженні. Після заміни судді судовий розгляд розпочинається спочатку, крім таких випадків: суд вмотивованою ухвалою приймає рішення про відсутність необхідності розпочинати судовий розгляд з початку та здійснювати повторно всі або частину процесуальних дій, які вже здійснювалися під час судового розгляду до заміни судді (ч. 2 ст. 319 КПК); суддю замінює запасний суддя (ст. 320 КПК).

Судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку. Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок: неприбуття сторони або інших учасників кримінального

провадження; складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення; підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення; підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці; проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених ст. 332 КПК; надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених ст. 333 КПК.

Якщо обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не прибув за викликом у судове засідання, суд відкладає судовий розгляд, призначає дату нового засідання і вживає заходів до забезпечення його прибуття до суду. Суд також має право постановити ухвалу про привід обвинуваченого та/або ухвалу про накладення на нього грошового стягнення в порядку, передбаченому КПК (ч. 1 ст. 323 КПК).

Якщо обвинувачений порушує порядок у залі судового засідання або не підкоряється розпорядженням головуючого у судовому засіданні, останній попереджає обвинуваченого про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено з зали судового засідання. При повторному порушенні обвинуваченим порядку судового засідання він може бути видалений за ухвалою суду з зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду (ч. 1 ст. 330 КПК).

Якщо в судове засідання не прибув за повідомленням прокурор або захисник у кримінальному провадженні, де участь захисника є обов'язковою, суд відкладає судовий розгляд, визначає дату, час та місце проведення нового засідання і вживає заходів до прибуття їх до суду. Одночасно, якщо причина неприбуття є неповажною, суд порушує питання про відповідальність прокурора або адвоката, які не прибули, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності (ч. 1 ст. 324 КПК).

Якщо в судове засідання не прибув за викликом потерпілий, який належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання, суд, заслухавши думку учасників судового провадження, залежно від того, чи можливо за його відсутності з'ясувати всі

обставини під час судового розгляду, вирішує питання про проведення судового розгляду без потерпілого або про відкладення судового розгляду (ч. 1 ст. 325 КПК).

Межі судового розгляду визначено ст. 337 КПК щодо осіб та щодо обвинувачення. Відносно осіб межі судового розгляду визначено таким чином: судовий розгляд проводиться тільки стосовно особи, якій висунуте обвинувачення. Це означає, що суд не може проводити розгляд щодо інших осіб, про причетність яких до кримінального правопорушення може заявити хтось з учасників судового провадження, або щодо яких є певні дані у провадженні. Суд не вправі досліджувати докази і вирішувати питання про винуватість осіб, щодо яких справу закрито або виділено в окреме провадження. В судових рішеннях не повинні міститись висновки щодо можливої причетності до кримінального правопорушення інших осіб. Відносно обвинувачення – межі судового розгляду обмежені тим обвинуваченням, яке сформульовано в обвинувальному акті. Разом з тим, під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення (ст. 338 КПК), висунути додаткове обвинувачення, розпочати провадження щодо юридичної особи (ст. 339 КПК), відмовитися від підтримання державного обвинувачення (ст. 340 КПК).

З метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження (ч. 3 ст. 337 КПК).

Що стосується зміни обвинувачення судом, то його можна розглядати, умовно кажучи, як «робочий момент» у діяльності суду в кримінальному процесі. Якщо суд дослідивши докази, надані сторонами, а також докази, які він згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством дослідив з власної ініціативи (призначивши експертизу, допитавши експерта тощо) і дійшов переконання, що ним встановлено фактичні обставини, які свідчать про вчинення обвинуваченим менш тяжкого кримінального правопорушення ніж те, в якому його звинувачує прокурор (або потерпілий), суд повинен змінити обвинувачення на менш тяжке. Саме таким чином можна забезпечити законність судового рішення, яка полягає, зокрема, в ухваленні

рішення згідно з нормами матеріального права (ч. 2 ст. 370 КПК). Якщо, наприклад, прокурор підтримує обвинувачення в розбої, вважає, що обвинувачений погрожував потерпілому насильством, яке є небезпечним для життя та здоров'я, а захисник та обвинувачений надали докази, які переконали суд у тому, що обвинувачений вчинив грабіж, оскільки взагалі не висловлював погроз на адресу потерпілого чи погрожував насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я, то суд, звичайно ж, повинен буде у вирокі сформулювати обвинувачення в грабежі та засудити обвинуваченого за ст. 186 КК. Зміна обвинувачення має місце і у випадку, якщо суд, дійшовши висновку, що кримінальне правопорушення було вчинено не умисно, як вважає прокурор, а з необережності, змінює кваліфікацію (наприклад, з ч. 1 ст. 121 КК на ст. 128 КК). Зміна обвинувачення може полягати не тільки у зміні правової кваліфікації діяння, але й у зменшенні обсягу обвинувачення, виключенні з обвинувачення окремих епізодів протиправної діяльності, виключення окремих обтяжуючих обставин без зміни кваліфікації. Якщо, скажімо, особа обвинувачується у вчиненні трьох крадіжок за ч. 2 ст. 185 КК, а в судовому засіданні суд дійшов висновку, що по двом епізодам є достатні докази, а щодо третього епізоду доказів немає, то суд повинен буде виключити один епізод з обвинувачення. Суд у мотивувальній частині вироку обґрунтовує свою думку щодо підтвердження обвинувачення по двом епізодам, а третій епізод виключає з обвинувачення, залишивши кваліфікацію за ч. 2 ст. 185 КК. Зміна обвинувачення можлива і шляхом виключення з обвинувачення кваліфікуючих обставин, якщо прокурор підтримує обвинувачення у вчиненні обвинуваченим крадіжки повторно та за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185 КК), а суд дійшов висновку, що вчинення обвинуваченим крадіжки повторно не доведено, то у мотивувальній частині вироку суд обґрунтовує своє рішення щодо виключення з обвинувачення кваліфікуючої ознаки повторності та засуджує обвинуваченого тільки за вчинення крадіжки за попередньою змовою групою осіб. Таким чином також не змінюється кваліфікація кримінального правопорушення (залишається ч. 2 ст. 185 КК), але зменшується обсяг обвинувачення. Суд може змінити обвинувачення шляхом виключення з обвинувачення надлишково вказаної статті КК, наприклад, прокурор пропонує кваліфікувати дії обвинуваченого як убивство з хуліганських мотивів

(п. 7 ч. 2 ст. 115 КК) та як хуліганство за ч. 4 ст. 296 КК, а суд вважає, що дії обвинуваченого охоплюються диспозицією п. 7 ч. 2 ст. 115 КК, оскільки обвинувачений позбавив життя потерпілого внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини, з використанням малозначного приводу. Суд у такому разі виключає з обвинувачення посилання на ч. 4 ст. 296 КК. У випадках, коли йдеться про реальну сукупність кримінальних правопорушень (особа обвинувачується у вчиненні двох або більше кримінальних правопорушень, які мають окрему кваліфікацію), а суд дійшов висновку, що вчинення одного із кримінальних правопорушень не доведено, то він ухвалює обвинувальний вирок, яким засуджує обвинуваченого за те кримінальне правопорушення, вчинення якого вважає доведеним, а щодо епізоду, який суд вважає недоведеним, ухвалює виправдальний вирок²¹.

Елементами (частинами) судового розгляду є:

1. Підготовча частина (ст. 342–346 КПК). У призначений для судового розгляду час головуючий відкриває судові засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників кримінального провадження, викликаних та повідомлених судом осіб прибув у судові засідання, хто бере участь у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів, встановлює їх особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі. Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а головуючий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід. Судовий розпорядник роздає

²¹ Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. С. 569.

особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятку про їхні права та обов'язки, передбачені КПК. Після ознайомлення обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, з пам'яткою головуючий з'ясовує, чи зрозумілі їм їх права та обов'язки і у разі необхідності роз'яснює їх.

2. Судове слідство (судовий розгляд, з'ясування обставин та перевірки їх доказами) (ст. 347–363 КПК). Судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта. Якщо в кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, цивільний позивач або його представник чи законний представник, а в разі їх відсутності – головуючий оголошує короткий виклад позовної заяви. Суд, з урахуванням розумних строків, може обмежити тривалість оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, а також оголошення короткого викладу позовної заяви. Після оголошення обвинувачення головуючий встановлює особу обвинуваченого, з'ясовуючи його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан, роз'яснює йому суть обвинувачення і запитує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним і чи бажає давати показання. Якщо обвинувачених декілька, головуючий здійснює зазначені дії щодо кожного з них. Якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, головуючий запитує обвинуваченого, цивільного відповідача, чи визнають вони позов. Надалі головуючий надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити вступні промови. У вступній промові зазначається, якими доказами сторона підтверджуватиме наведені нею обставини, порядок дослідження доказів, а також може бути зазначена позиція сторони. Сторона обвинувачення, сторона захисту має право відмовитися від проголошення вступної промови. Право проголосити вступну промову першою надається стороні обвинувачення, після чого вступну промову проголошує сторона захисту. Інші учасники судового провадження можуть висловити свою думку про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження після вступної промови сторони захисту. Обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду і в разі необхідності можуть бути змінені. Докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, зі сторони захисту – у другу. Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники

судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. Після визначення обсягу та порядку дослідження доказів головуючий ставить на обговорення питання про наявність у учасників судового провадження клопотань. Клопотання учасників судового провадження розглядаються судом після того, як буде заслухана думка щодо них інших учасників судового провадження, про що постановляється ухвала. Відмова в задоволенні клопотання не перешкоджає його повторному заявленню з інших підстав.

Допит обвинуваченого, свідків, потерпілого, в тому числі, малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого, допит експерта, пред'явлення для впізнання, дослідження речових доказів, документів та звуко- і відеозаписів проводиться згідно процедури, передбаченої КПК (ст.ст. 351–363 КПК). Після закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами суд переходить до судових дебатов.

3. Судові дебати (ст. 364 КПК). Судові дебати є процесуальною гарантією принципу змагальності кримінального процесу, адресуються не тільки суду, а й іншим учасникам судового розгляду, а також особам, присутнім у залі судового засідання, і спрямовані на формування в суддів певного внутрішнього переконання з питань вирішення кримінального провадження.

У судових дебатах виступають прокурор, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, обвинувачений, його законний представник, захисник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їхній розсуд має право виступити один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення. Якщо в судовому розгляді брали участь декілька захисників обвинуваченого, порядок виступів у судових дебатах визначається ними за взаємною згодою. У разі відсутності згоди порядок їх виступів встановлює суд. Якщо в судовому розгляді брали участь декілька обвинувачених, захисників, представників, порядок їх виступів у судових дебатах встановлює суд.

Учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилалися лише на ті докази, які були досліджені в судовому

засіданні. Якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, після закінчення якого знову відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин. Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий має право зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів. Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику.

4. Останнє слово обвинуваченого (ст. 365 КПК). Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом. Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється. Якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, суд за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового провадження відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після завершення яких відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і надає останнє слово обвинуваченому.

5. Прийняття і проголошення судового рішення (ст. 366–376 КПК). Згідно з ч. 2 ст. 110 КПК України, ч. 1 та ч. 2 ст. 369 КПК України суд першої інстанції приймає судові рішення у формі вироку або ухвали (про закриття кримінального провадження, про застосування примусових заходів виховного характеру, про відмову у застосуванні примусових заходів виховного характеру та закриття кримінального провадження, про застосування примусових заходів медичного характеру, про відмову у застосуванні примусових заходів медичного характеру та закриття кримінального провадження).

Судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку (ч. 1 ст. 369 КПК). На стадії судового розгляду суд може ухвалити як виправдувальний вирок (ч. 1 ст. 373 КПК), так і обвинувальний вирок (ч. 2 ст. 373 КПК). Обвинувальний

вирок може бути з призначенням покарання, зі звільненням від покарання, зі звільненням від відбування покарання (ч. 2 ст. 373 КПК). Крім того, на стадії судового розгляду суд може ухвалити вирок на підставі угоди (ст. 475 КПК). Суд ухвалює вирок: іменем України (ч. 1 ст. 371 КПК); у нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд (ч. 2 ст. 371 КПК); простою більшістю голосів суддів, що входять до складу суду (ч. 1 ст. 375 КПК), щодо послідовного вирішення питань, передбачених ч. 1 ст. 368 КПК України, шляхом голосування (ч. 2 ст. 375 КПК), з урахуванням у необхідних випадках висновків Верховного Суду України (ч. 6 ст. 368 КПК), практики ЄСПЛ (ч. 2 ст. 8 КПК); лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення (ч. 1 ст. 337 КПК), але з метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження (ч. 3 ст. 337 КПК)²².

Ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити такі питання: чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа; чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений; чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення; чи підлягає обвинувачений звільненню від відповідальності; чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення; чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме; яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати, які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням; чи є підстави для позбавлення обвинуваченого державної нагороди України; чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чию користь, в якому розмірі та в якому порядку; чи є підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру; чи є підстави для виплати винагороди

²² Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Алєнін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

викривачу і, якщо так, у якому розмірі та в якому порядку; чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності; чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого ч. 2 ст. 94 КК; чи слід у випадках, передбачених ст. 96 КК, застосувати до обвинуваченого примусове лікування; чи необхідно призначити неповнолітньому громадянського вихователя; що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами; на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі; як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження.

Тема 12. Провадження в суді апеляційної інстанції

Суть, завдання, значення та процесуальні особливості апеляційного провадження. Суб'єкти права на апеляційне оскарження. Судові рішення, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Строки апеляційного оскарження. Зміст і форма апеляційної скарги. Обсяг та межі апеляційного розгляду. Недопустимість погіршення становища обвинуваченого в суді апеляційної інстанції. Рішення апеляційного суду за результатами апеляційного розгляду. Підстави для зміни або скасування судового рішення апеляційним судом. Ухвала та вирок апеляційного суду: структура, зміст, підстави ухвалення

В апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме: вироки, крім випадків, передбачених ст. 394 КПК; ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру; інші ухвали у випадках, передбачених КПК.

Ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених ч. 1 ст. 392 КПК, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених КПК. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене ч. 1 ст. 392 КПК.

Відповідно до ч. 2 ст. 392 КПК ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового

провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, підлягають апеляційному оскарженню в порядку, передбаченому КПК.

В апеляційному порядку також можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК.

Апеляційну скаргу мають право подати:

- обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

- обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині мотивів і підстав виправдання;

- підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

- законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

- законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

- прокурор;

- потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

- цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

- цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у частині, що стосується інтересів юридичної особи;

- фізична або юридична особа – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію;

- викривач – у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу;

- інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом.

Апеляційна скарга подається: на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, через суд, який ухвалив судові рішення; на ухвали слідчого судді чи ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Апеляційна скарга, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подана:

- на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – протягом тридцяти днів з дня їх проголошення;

- на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, – протягом п'яти днів з дня її оголошення;

- на інші ухвали суду першої інстанції – протягом семи днів з дня її оголошення;

- на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення.

Апеляційна скарга подається в письмовій формі і у ній відповідно до ч. 2 ст. 396 КПК зазначаються: найменування суду апеляційної інстанції; прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; судові рішення, яке оскаржується, і назва суду, який його ухвалив; вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення; клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про дослідження доказів; перелік матеріалів, які додаються. Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає. Якщо апеляційну скаргу подає захисник, представник потерпілого, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження.

Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей,

передбачених главою 31 КПК України. Суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Згідно ч. 3 ст. 404 КПК за клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: залишити вирок або ухвалу без змін; змінити вирок або ухвалу; скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу; скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження; скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції (ч. 1 ст. 407 КПК).

Тема 13. Провадження в суді касаційної інстанції

Суть, завдання, значення та процесуальні особливості касаційного провадження. Моделі касації. Суб'єкти права на касаційне оскарження. Судові рішення, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Порядок і строки касаційного оскарження. Зміст і форма касаційної скарги. Підготовка до касаційного розгляду. Касаційний розгляд. Підстави для передачі кримінального провадження на розгляд палати, Об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду. Рішення касаційного суду за результатами касаційного розгляду

Касація (від французького «casser» – ламати, скасовувати) – виключно французький «винахід», що, як і французький тип кримінального процесу, виявилася класичною вихідною моделлю для побудови конструкції перегляду кримінальних справ у Бельгії, Італії, Іспанії, Португалії, Люксембурзі, франкомовних африканських державах і деяких арабських країнах, які знаходилися під впливом Франції, таких як Алжир, Туніс, державах Латинської Америки. Касація

по-французьки завоювала більшість держав східної Європи, Індокитаю та Японію, а також традиційно сприймається країнами, що виникли на пострадянському просторі.

Здобуття Україною незалежності, реалізація положень Концепції судово-правової реформи 1992 р., а також прийняття у 1996 р. Конституції України дали поштовх для розвитку законодавства, зокрема, у напрямі перевірки рішень суду в касаційному порядку. Але надання касаційних повноважень одночасно Верховному Суду України і вищим спеціалізованим судам, підміна касаційного провадження іншими його різновидами, не передбаченими Основним Законом, засвідчили про викривлення суті касації та необхідність пошуку нових шляхів реформування окремих інститутів процесуального права з визначенням серед них місця касаційному оскарженню. Важливим кроком у ході судової реформи є Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2010 р., яким передбачено, що касаційне провадження здійснюється відповідними вищими спеціалізованими судами, а конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його касаційними повноваженнями стосовно рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують функції касаційної інстанції, що обумовлює можливість конструювання (додаткових) проваджень з метою перевірки рішень вищих спеціалізованих судів, постановлених у касаційному порядку. Саме тому було створено Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ), який і став судом касаційної інстанції. Однак вже 30.09.2016 р. одночасно зі змінами до Конституції України щодо правосуддя набрала чинності нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.²³ та ознаменувала перехід від чотирирівневої судової системи до трирівневої (місцеві / окружні суди – апеляційні суди – новий Верховний Суд). Так, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» єдиною касаційною інстанцією з перегляду судових рішень в Україні є ВС і, зокрема, щодо кримінальних проваджень – його структурний підрозділ – ККС ВС суд або у випадках, передбачених КПК України кримінальне провадження розглядає палата, об'єднана або Велика Палата ВС. Законом України «Про внесення змін

²³ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. було внесено зміни до КПК України – виключено главу 33, що регламентувала окрему стадію кримінального провадження, якою був перегляд судових рішень Верховним Судом України, та визначено п. 21 ч. 1 ст. 3, що судом касаційної інстанції є Верховний Суд. Таким чином, глава 32 КПК України присвячена провадженню в суді касаційної інстанції.

За КПК України 1960 р. існували два окремих, незалежних одне від одного права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, якими учасники кримінального провадження в силу засади диспозитивності вільні скористатися (стрибкова касація). Натомість у ч. 1 ст. 424 КПК України 2012 р. здійснення права учасників кримінального провадження на касаційне оскарження рішень суду першої інстанції поставлене в залежність від того, чи переглядалось це рішення в апеляційному порядку (ступінчаста касація).

У ст. 424 КПК України передбачено наступні види судових рішень, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку: вирoki суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку; ухвали суду першої інстанції про застосування або відмову в застосуванні примусових заходів медичного характеру після їх перегляду в апеляційному порядку; ухвали суду першої інстанції про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів виховного характеру після їх перегляду в апеляційному порядку; рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених рішень суду першої інстанції; ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, ухвали суду апеляційної інстанції, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК України; вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок.

Суб'єкти права на касаційне оскарження: засуджений, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів засудженого; виправданий, його законний представник чи захисник – у частині мотивів і підстав виправдання; підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник; законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів

виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього; законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру; прокурор; потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції; цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову; цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у частині, що стосується інтересів юридичної особи.

Касаційна скарга на судові рішення може бути подана протягом трьох місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, – в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення. Особа, яка подала касаційну скаргу, може порушити питання про поновлення строку оскарження у разі його пропуску, і суд за наявності поважних причин пропуску строку вповноважений його поновити.

Касаційна скарга подається в письмовій формі. У касаційній скарзі зазначаються: найменування суду касаційної інстанції; прізвище, ім'я, по батькові (найменування), поштова адреса особи, яка подає касаційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; судові рішення, що оскаржується; обґрунтування вимог особи, яка подала касаційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення; вимоги особи, яка подає касаційну скаргу, до суду касаційної інстанції; перелік матеріалів, які додаються.

Суд касаційної інстанції відкриває касаційне провадження протягом п'яти днів з дня надходження касаційної скарги, якщо немає підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги або відмови у відкритті касаційного провадження. Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття касаційного провадження без виклику сторін кримінального провадження: надсилає копії ухвали про відкриття касаційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями касаційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу; витребує матеріали кримінального провадження; вирішує заявлені клопотання; вирішує питання

про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються; вирішує клопотання щодо проведення судового засідання в режимі відеоконференції; вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду.

Касаційний розгляд здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням особливостей, передбачених главою 32 КПК. Специфічний порядок перевірки законності та обґрунтованості судового рішення судом касаційної інстанції полягає в тому, що він здійснюється без проведення судового слідства.

Питання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду вирішується судом за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи. Суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає таке кримінальне провадження на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї палати або у складі такої палати.

Суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає таке кримінальне провадження на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи іншої об'єднаної палати.

Суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає таке кримінальне провадження на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду.

Суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає таке кримінальне провадження на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія суддів (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми

права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати.

Суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати таке кримінальне провадження на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право: залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення; скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції; скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження; змінити судові рішення.

Отже, касаційне провадження виконує такі завдання: перевірка законності та обґрунтованості судових рішень, коло яких визначено законом; виявлення та виправлення порушень закону, допущених на попередніх стадіях кримінального судочинства; забезпечення однакового застосування законодавства судами України усіх ланок, спрямування судової практики в єдине русло; недопущення виконання незаконного та необґрунтованого судового рішення по кримінальній справі та забезпечення повороту виконання; попередження можливих судово-слідчих помилок та порушень закону в майбутньому.

Тема 14. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами

Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами. Підстави для здійснення кримінального провадження за виключними обставинами. Право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті в порядку, передбаченому главою 34 КПК України лише за двома видами обставин: нововиявленими або виключними.

Нововиявленими обставинами визнаються: штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок; скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути; інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом трьох місяців після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини. Перегляд за нововиявленими обставинами виправдувального вироку допускається лише протягом передбачених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. За наявності обставин, які підтверджують вчинення особою більш тяжкого кримінального правопорушення, ніж те, за яке вона була засуджена, судові рішення може бути переглянуто за нововиявленими обставинами протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення. За наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами строками не обмежено.

Виключними обставинами визнаються: встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; встановлення вини судді у вчиненні кримінального правопорушення або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судові рішення.

Заяву про перегляд судового рішення за виключними обставинами може бути подано:

- з підстави, визначеної п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК, – протягом тридцяти днів із дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України;

– з підстави, передбаченої п. 2 ч. 3 ст. 459 КПК, – особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, не пізніше тридцяти днів із дня, коли така особа дізналася або могла дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного;

– з підстави, передбаченої п. 3 ч. 3 ст. 459 КПК, – протягом тридцяти днів із дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили. У разі неможливості ухвалення вироку суду заяву може бути подано протягом тридцяти днів із дня встановлення відповідною ухвалою або постановою суду обставин, передбачених п. 3 ч. 3 ст. 459 КПК.

Учасники судового провадження мають право подати заяву про перегляд за нововиявленими або виключними обставинами судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили. Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин. Разом з тим, заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом подається до Верховного Суду для її розгляду у складі Великої Палати. Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами розглядається судом протягом двох місяців з дня її надходження згідно з правилами, передбаченими КПК для кримінального провадження в суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд.

За наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами суд має право скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами без задоволення. При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції. За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції.

Тема 15. Особливі порядки кримінального провадження

Поняття та види особливих порядків провадження у кримінальному процесі України

Кримінальне провадження на підставі угод. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України

Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану

Особливі порядки кримінального провадження – така форма здійснення кримінального судочинства, за якої поряд із звичайним порядком здійснення кримінального провадження застосовуються процесуальні форми, які передбачають як спрощення процедури, так і її ускладнення в тих випадках, що потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів учасників кримінального провадження; це такі кримінальні провадження, яким характерні окремі процесуальні умови, або ті, що проводяться стосовно певної категорії осіб, котрі характеризуються специфічними юридично значущими властивостями та здійснюються за особливим порядком.

Особливі порядки кримінального провадження врегульовані Розділом 6 КПК України 2012 р. та до них законодавець відносить:

- кримінальне провадження на підставі угод (глава 35 КПК України, ст.ст. 468–476 КПК);
- кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (глава 36 КПК України, ст.ст. 477–479 КПК);
- кримінальне провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність (глава 36-1 КПК України, ст.ст. 479-1–479-2 КПК);
- кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37 КПК України, ст.ст. 480–483 КПК);
- кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку (ст.ст. 483-1–483-22 КПК);

- кримінальне провадження щодо неповнолітніх (глава 38 КПК України, § 1 – Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх (ст.ст. 484–497 КПК) та § 2 – Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності (ст.ст. 498–502 КПК);

- кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39 КПК України, ст.ст. 503–516 КПК);

- кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40 КПК України, ст.ст. 517–518 КПК);

- кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебувають за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41 КПК України, ст.ст. 519–523 КПК).

Крім того, Розділом 9-1 КПК України регламентовано особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану (ст.ст. 615–616 КПК), главою 24-1 КПК України – особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень (ст.ст. 297-1–297-5 КПК), главою 25 КПК України – особливості досудового розслідування кримінальних проступків (ст.ст. 298–302 КПК).

Кожному особливому порядку кримінального провадження характерні свої особливості, ознаки та процесуальні умови, завдяки яким вони можуть здійснюватись. Слід виділити дві основні групи ознак, що об'єднують усі особливі порядки кримінального провадження – суб'єктні та нормативні.

Суб'єктні – особливі порядки кримінального провадження переважно проводяться щодо спеціального суб'єкта, зокрема:

- осіб, які мають додаткові правові гарантії з боку держави – суддя, народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, адвокат, представник дипломатичних та консульських установ тощо;

- осіб, котрим характерні певні соціально-психологічні особливості, наприклад, нестійка психіка, підвищена емоційність, незрілість мислення, недостатність практичного досвіду. – неповнолітні, недієздатні;

– осіб, які в межах виконання своїх службових повноважень, мають доступ до державної таємниці;

– осіб, які добровільно використовують передбачені кримінальним процесуальним законом засоби для спрощення проведення кримінального провадження, наприклад, підозрюваний чи обвинувачений, котрі укладають угоди, особи, які подали заяву про розгляд провадження у формі приватного обвинувачення.

Нормативні – специфіка правового регулювання окремих суспільних відносин потребує особливого порядку здійснення кримінального провадження, а саме:

– у сфері обігу інформації, яка становить державну таємницю, нормативно-правовою основою проведення кримінального провадження, окрім КПК України та КК України, є закони України «Про інформацію»²⁴, «Про державну таємницю»²⁵, Звід відомостей, що становлять державну таємницю²⁶, Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях²⁷ тощо;

– у сфері міжнародного співробітництва порядок здійснення кримінального провадження, включаючи кримінальне процесуальне законодавство, регламентований міжнародними конвенціями, наприклад, Конвенцією про правопорушення та деякі інші акти, вчинені на борту повітряного судна (1963 р.)²⁸, Конвенцією про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом,

²⁴ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

²⁵ Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

²⁶ Звід відомостей, що становлять державну таємницю. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>

²⁷ Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року N 939. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KP130939?ed=2013_12_18&_ga=2.164047935.1040666245.1541102503-2015683057.1541102503

²⁸ Конвенція про правопорушення та деякі інші акти, вчинені на борту повітряного судна, 1963 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244

у тому числі дипломатичних агентів (1973 р.)²⁹, та чинними нормативними актами – законом України «Про дипломатичну службу»³⁰, Положенням про дипломатичне представництво України за кордоном³¹.

Застосування особливого порядку кримінального провадження означає, що кримінальне провадження в цілому здійснюється за загальними правилами, однак із урахуванням низки особливостей, визначених у правових нормах КПК України.

Угоди в кримінальному провадженні – це інститут кримінального процесу, прояв диференціації кримінальної процесуальної форми, сукупність правових норм, які регулюють кримінально-процесуальні відносини з метою досягнення компромісу між сторонами угоди на взаємовигідних, добровільних умовах, що спрямовані на скорочення та спрощення процедури розгляду кримінальних проваджень, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження ресурсів та часу, що витрачаються на розгляд кримінального провадження, а також позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд (суддю).

Згідно ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим; угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим.

Угода про примирення – добровільна угода між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим, в якій узгоджуються умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого за умови вчинення ним дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також дій не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого.

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних

²⁹ Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів, 1973 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_389

³⁰ Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19>

³¹ Положенням про дипломатичне представництво України за кордоном. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166/92-рп#Text>

проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається (ч. 3 ст. 469 КПК).

Угода про визнання винуватості – добровільна угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим, в якій названі сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого (звільнення від покарання або його зниження) залежно від його дій після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо співпраці у розслідуванні кримінального правопорушення.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим може бути укладена, якщо шкода завдана, як правило, державним чи суспільним інтересам у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків; нетяжких злочинів; тяжких злочинів (крім кримінальних проваджень щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією); корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення та кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані); корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у разі відсутності ознак вчинення цих кримінальних правопорушень у співучасті, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, і за умови повного відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані); особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним

чи обвинуваченим, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами (ч. 4 ст. 469 КПК). Якщо ж у кримінальному провадженні бере участь потерпілий або потерпілі, то угода про визнання винуватості може бути укладена лише за їх письмовою згодою.

Ініціатором укладення угоди, яка може розпочатися у будь-який момент після повідомлення особі про підозру, але не пізніше виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, може бути підозрюваний, обвинувачений, потерпілий (угода про примирення) та прокурор (угода про визнання винуватості). угода про примирення у кримінальному провадженні щодо злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника. Якщо ж дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник змінюється іншим із числа осіб, визначених ст. 44 КПК України. За наслідками розгляду угоди суд приймає одне з таких рішень: вирок на підставі угоди; ухвалу про відмову в затвердженні угоди.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство розрізняє два види проваджень щодо неповнолітніх:

- кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли вісімнадцяти років – щодо неповнолітніх, які на момент вчинення кримінального правопорушення досягли віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності. Таке провадження здійснюється за загальними, передбаченими КПК України правилами кримінального провадження з урахуванням особливостей, передбачених § 1 Глави 38 КПК України. Крім того, до числа норм, що передбачають специфіку провадження щодо кримінальних правопорушень неповнолітніх, відносять норми, що розташовані у інших главах КПК України, серед яких ст.ст. 27, 28, 31, 44, 52, 135, 140, 213, 226, 227, 232, 374, 393, 425;

- провадження у справах неповнолітніх, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягли віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності – провадження по вирішенню питання про застосування примусових заходів виховного характеру. Здійснення такого провадження регламентується

§ 2 Глави 38 КПК України та крім того ст.ст. 28, 31, 52, 135, 140, 213, 226, 227, 393, 425 КПК України. Цей порядок провадження має свою специфіку порівняно із загальним порядком кримінального провадження, що полягає не тільки у наданні неповнолітньому додаткових, порівняно з дорослими гарантій захисту прав і охоронюваних законом інтересів, а й у певних виключеннях з загальних правил: такі неповнолітні не можуть бути визнанні підозрюваними, обвинуваченими у кримінальному провадженні, можливість складання обвинувального акту у такому провадженні не передбачається, досудове розслідування у такому провадженні може закінчуватись лише закриттям кримінального провадження або складанням клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, судовий розгляд, за відсутності підстав для закриття провадження, завершується постановленням ухвали про застосування примусових заходів виховного характеру або відмову в їх застосуванні.

Згідно ч. 4. ст. 28 КПК України кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово. Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини відображений у ч. 2 ст. 484 КПК України, відповідно до якої слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть участь у кримінальному провадженні, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Однією з додаткових гарантій забезпечення захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні є встановлення особливостей предмету доказування у такому провадженні. Згідно ст. 485 КПК України, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми обов'язковому засуванню підлягають також: повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності

даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними; ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; умови життя та виховання неповнолітнього; наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Також однією з особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх є обов'язкова участь захисника (ст. 52 КПК України), яка повинна бути забезпечена з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою. Так, у рішенні «Євген Петренко проти України»³² ЄСПЛ також зазначив, що не дивлячись на те, що заявник був неповнолітнім і згідно із національним законодавством мав право на обов'язкову участь захисника при провадженні дізнання (див. рішення у справі «Смолик проти України», п. 32 і 56)³³, працівники міліції його допитували і він дав визнавальні покази за відсутності адвоката. Крім того, національні суди при обґрунтуванні вини заявника, хоч і не посилалися на його визнавальні покази, проте і не вилучили їх з матеріалів справи і не постановили жодної ухвали щодо їх ролі у справі (п. 92, 94).

У справі S. C. проти Великобританії ЄСПЛ зауважив, що Суд приймає аргумент Уряду, що стаття 6(1) [Конвенції] не вимагає, щоб неповнолітня особа, обвинувачена у вчиненні злочину, була в змозі зрозуміти кожен нюанс закону або деталь доказів. Враховуючи складність сучасних юридичних систем, багато повнолітніх з нормальним розвитком не можуть повністю зрозуміти усі особливості комунікації, що відбувається в залі судового засідання. Саме тому Конвенція у статті 6 (3)(с) наголошує на важливості права на юридичне представництво. Однак «ефективна участь» у цьому контексті передбачає, що обвинувачений повинен мати широке розуміння суті судового процесу та його можливих наслідків для нього або неї, включаючи серйозність будь-якого покарання, яке може бути призначене. Це означає, що він/вона, якщо необхідно звертаються за допомогою, наприклад, до юриста, соціального працівника або друга, щоб мати

³² Євген Петренко проти України : рішення ЄСПЛ від 29 січня 2015 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a60

³³ Смолик проти України : рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=08JB0E0FC0>

змогу розуміти основну суть того, що сказано в суді. Обвинувачений має мати змогу відслідковувати те, що говорить свідок обвинувачення та, якщо забезпечується представництво його інтересів, пояснити своїм захисникам свою версію подій, вказати на тези, з якими він не згоден, та повідомити про будь-які факти, що повинні бути використані для його захисту.

Порядок кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру визначається загальними правилами КПК з врахуванням передбачених законом особливостей:

- встановлення додаткових обставин, що підлягають доказуванню (ст. 505 КПК);
- встановлення додаткових гарантій дотримання прав особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- обов'язкова участь захисника під час досудового розслідування кримінального правопорушення та його судового розгляду (п. 5 ч. 2 ст. 52 КПК);
- застосування специфічних запобіжних заходів, які можуть бути застосовані до особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- обов'язкове проведення судово-психіатричної експертизи;
- встановлення специфічних форм закінчення досудового розслідування та судового розгляду справ щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

З 10.06.2018 року введено в дію новий порядок судового розгляду питання застосування примусових заходів медичного характеру з врахуванням практики ЄСПЛ (див. рішення ЄСПЛ «Горшков проти України»³⁴, «Кучерук проти України», «Анатолій Руденко проти України»³⁵). Відповідно було внесено зміни до положень ст.ст. 116, 506, 508, 512, 514 КПК України та встановлено, що судовий розгляд здійснюється одноосібно суддею у судовому засіданні за участю прокурора, обов'язковою участю фізичної особи, відносно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру,

³⁴ Горшков проти України : рішення ЄСПЛ від 8 листопада 2005 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_090

³⁵ Анатолій Руденко проти України : рішення ЄСПЛ від 17 квітня 2014 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a10

її законного представника і захисника за загальними правилами КПК України (ч. 1 ст. 512 КПК). Також встановлено, що розгляд питання про продовження, зміну або припинення застосування судом примусових заходів медичного характеру здійснюється за письмовою заявою представника установи з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), в якій утримується ця особа. До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів. Розгляд питання про зміну або припинення застосування примусових заходів може також здійснюватися за письмовою заявою особи, до якої застосовуються примусові заходи, або її захисника чи законного представника у разі, якщо така особа за своїм станом здоров'я не може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, у тому числі не може усвідомлено подати до суду відповідну заяву. До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів установи, в якій особі надається психіатрична допомога, або, у разі наявності, висновок незалежного лікаря-психіатра (ч. 3 ст. 514 КПК).

Приватне обвинувачення – регламентований законом особливий вид кримінально-процесуальної діяльності приватного обвинувача (потерпілого), який включає звернення до компетентних державних органів із твердженням щодо винуватості певної особи у вчиненні кримінального правопорушення, збирання доказів винуватості цієї особи, подальше підтримання ним обвинувачення в суді та право відмовитися від пред'явленого обвинувачення. Велика Палата ВС приходять до висновку про те, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, як свідчить зміст глави 36 КПК України, має особливість стосовно початку такого провадження та його завершення. Жодних інших особливостей кримінального провадження у формі приватного обвинувачення ані главою 36 КПК України, ані іншими положеннями КПК України не передбачено. Тобто після того, як кримінальне провадження розпочато за заявою потерпілого про вчинення кримінального правопорушення, що міститься у переліку таких правопорушень у ст. 477 КПК України, задіюється державно-владний ресурс органів досудового розслідування та прокуратури, який слугує подальшою рушійною силою здійснення досудового розслідування та підтримання обвинувачення під час судового розгляду. Таким чином, визначений КПК України процесуальний порядок здійснення кримінального

провадження у формі приватного обвинувачення за своєю правовою природою є приватно-публічним різновидом кримінального провадження і його варто розглядати як диференціацію форми такого провадження у межах загальної його форми, врегульованої КПК України³⁶.

Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб – різновид особливих порядків кримінального провадження, що передбачає здійснення кримінального провадження щодо категорій громадян, діяльність яких спрямована на забезпечення функціонування основних державних інститутів, а тому вони користуються додатковими процесуальними гарантіями, передбаченими КПК. Відповідно до ст. 480 КПК України до осіб щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження відносяться: народний депутат України; суддя, суддя Конституційного Суду України, суддя Вищого антикорупційного суду, а також присяжні на час виконання ними обов'язків у суді, Голова, заступник Голови, член Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; кандидат у Президенти України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Голова, інший член Рахункової палати; депутат місцевої ради; адвокат; Генеральний прокурор України, його заступник, прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директор та працівники Національного антикорупційного бюро України; Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступник.

Глава 40 КПК присвячена правовому регулюванню особливостей кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому вказаним законом, державною таємницею і підлягають охороні державою (ст. 1 ЗУ «Про державну таємницю»). До основних нормативно-правових актів, що регламентують режим обігу інформації, яка становить державну таємницю належать також КК, ЗУ «Про державну таємницю»³⁷,

³⁶ Постанова ВП ВС від 28.02.2023 р. (справа № 496/4142/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109303198>

³⁷ Про державну таємницю : Закон України 21.01.1994 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

ЗУ «Про інформацію»³⁸, ЗУ «Про доступ до публічної інформації»³⁹, Звід відомостей, що становлять державну таємницю⁴⁰; основним підзаконним нормативним актом, який детально регламентує єдині вимоги до організації та забезпечення режиму секретності, процедури ведення обліку, виготовлення, користування, зберігання, пересилання матеріальних носіїв секретної інформації, є Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою КМУ від 18.12.2013 р.⁴¹.

Особливості здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, урегульовано главою 41 КПК України. До числа суб'єктів, яких закон наділив повноваженнями щодо здійснення необхідних процесуальних дій, спрямованих на припинення правопорушень, виявлення і фіксацію фактичних даних щодо обставин їх вчинення, а також забезпечення кримінального провадження, передбаченого главою 41 КПК, належать:

– керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України – у разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном (відповідно до п. 1 ст. 22 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.⁴², п. 1 ст. 31 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р.⁴³);

³⁸ Про інформацію: Закон України 02.10.1992 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

³⁹ Про доступ до публічної інформації : Закон України 13.01.2011 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

⁴⁰ Звіт відомостей, що становлять державну таємницю. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>; Про внесення змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0362-14>

⁴¹ Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою КМУ від 18.12.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP130939.html

⁴² Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048

⁴³ Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047

– капітан судна України – у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (відповідно до ст. 27 Конвенції з морського права 1982 р.⁴⁴). Під час провадження у порядку, передбаченому главою 41 КПК, службові особи, зазначені у ч. 1 ст. 519 КПК, уповноважені на: застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому КПК; проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи і особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому КПК.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 р. № 2201-IX⁴⁵ КПК України було доповнено розділом 9-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Так, у разі введення воєнного стану та якщо:

відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова;

відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин;

за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше

⁴⁴ Конвенція ООН з морського права 1982 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057

⁴⁵ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>

сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій;

при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих, а хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису;

відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора;

відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст.ст. 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245–248, 250 та 294 КПК України, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором;

відсутня технічна можливість доступу до Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи – розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями забезпечує голова суду, а за його відсутності – заступник голови суду, у порядку черговості та із забезпеченням рівномірного навантаження на суддів;

відсутня об'єктивна можливість виконання процесуальних дій у строки, визначені ст.ст. 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК України, – такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану;

наявні випадки для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені ст. 208 КПК, або виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, – уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати таку особу;

показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації (ст. 615 КПК).

Під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством. У кримінальних провадженнях, підсудних Вищому антикорупційному суду відповідно до вимог КПК, обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються до Вищого антикорупційного суду за його місцезнаходженням в умовах воєнного стану.

Тема 16. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження

Загальні засади міжнародного співробітництва. Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Надання та отримання міжнародної правової допомоги. Центральний орган України. Запит про міжнародне співробітництво. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). Кримінальне провадження у порядку перейняття. Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб

Досягнення завдань кримінального провадження, всебічне, повне та об'єктивне здійснення досудового розслідування та судового розгляду у кримінальному провадженні, ускладненому іноземним елементом є неможливим без отримання міжнародної правової допомоги від компетентного органу запитованої сторони.

Міжнародна правова допомога – це передбачена кримінальним процесуальним законодавством та міжнародними договорами України або заснована на принципі взаємності діяльність компетентних органів запитуваної сторони з проведення на її території або сприяння в проведенні на території запитуючої сторони процесуальних дій з метою сприяння досудовому розслідуванню, судовому розгляду або виконанню прийнятих рішень у кримінальному провадженні, яке здійснює компетентний орган запитуючої сторони.

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародне співробітництво не обмежується перерахованими напрямками взаємодії, оскільки міжнародними договорами України можуть бути передбачені інші форми співробітництва під час кримінального провадження. Предметом міжнародної правової допомоги, як правило, є діяльність компетентного органу із проведення процесуальних дій. Приводом до взаємодії з іноземними судовими і правоохоронними органами є слідче або судове доручення, тобто засноване на міжнародно-правових нормах та нормах діючого кримінального процесуального законодавства прохання суду, прокурора або слідчого за погодженням з прокурором до компетентного органу іноземної держави про проведення процесуальних дій, що виконується відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства обох сторін та міжнародних договорів.

Суб'єктами міжнародної правової допомоги є запитуюча сторона – держава, компетентний орган якої звертається із запитом або міжнародна судова установа, і запитувана сторона – держава, до компетентного органу якої направляється запит.

Центральними органами України з питань міжнародного співробітництва є Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України та НАБУ. Офіс Генерального прокурора звертається із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному

провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України. Міністерство юстиції України звертається із запитами судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав (ст. 545 КПК). За відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності. Уповноважений (центральный) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги (ст. 544 КПК).

Відповідно до ст. 561 КПК на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії: 1) передбачені КПК; 2) передбачені міжнародним договором. Виходячи зі змісту глави 43 КПК, яка регламентує міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій, поняттям міжнародної правової допомоги охоплюються наступні дії: вручення документів (ст. 564 КПК), тимчасова передача (ст. 565 КПК), виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566 КПК), допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції (ст. 567 КПК), розшук, арешт і конфіскація майна (ст. 568 КПК), контрольована поставка (ст. 569 КПК), прикордонне переслідування (ст. 570 КПК), створення і діяльність спільних слідчих груп (ст. 571 КПК).

Видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

Переїняття кримінального провадження – здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом.

Визнання вироків судів іноземних держав – це поширення юридичної сили вироків, винесених судами іноземних держав (або міжнародними судовими установами) територією запитуваної держави у порядку, передбаченому законодавством останньої. Визнання може бути передумовою подальшого виконання вироку суду іноземної держави. Виконання вироку суду іноземної держави – це застосування всіх можливих законних засобів, спрямованих на реалізацію положень чинних для договірних держав міжнародних договорів, на підставі запитів у порядку, передбаченому національним законодавством держави виконання вироку⁴⁶.

⁴⁶ Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

5. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ НА САМОСТІЙНУ РОБОТУ

Тема 1. Загальні положення кримінального процесу

Запитання:

1. Завдання кримінального процесу.
2. Кримінально-процесуальні акти.
3. Кримінальний процес у системі інших галузей права та наук.
4. Система стадій кримінального процесу.
5. Кримінальний процес як наука та навчальна дисципліна, їх завдання.
6. Процесуальні гарантії та процесуальна форма.
7. Поняття та види джерел кримінально-процесуального права: Конституція України, міжнародні акти, КПК, інші закони, підзаконні акти, судова практика.
8. Норми кримінально-процесуального права та їх застосування; види та структура норм, гіпотеза, диспозиція, санкції.
9. Аналогія у кримінальному провадженні: поняття, підстави й умови застосування.
10. Чинність кримінально-процесуального закону у часі, просторі та щодо кола осіб, правила його дії та застосування.
11. Пряма і переживаюча дія кримінально-процесуального закону.
12. Дипломатичний імунітет (повний та обмежений).

Завдання для самостійної роботи:

- Ознайомитись з розділом I КПК України; підготувати схему стадій кримінального процесу та визначити завдання кожної стадії.
- Скласти таблицю джерел кримінально-процесуального права із прикладами для кожної категорії (Конституція, міжнародні договори, КПК, інші закони, підзаконні акти, судова практика).

- Підготувати короткий есе про значення процесуальної форми та гарантій, навівши приклади їх порушень у судовій практиці.
- Проаналізувати статті КПК, що регламентують чинність закону у часі та просторі; сформулювати власні висновки щодо застосування *analogia legis*.

Тема 2. Засади кримінального провадження

Запитання:

1. Характеристика загальноправових (конституційних) засад кримінального провадження.
2. Характеристика міжгалузевих засад кримінального провадження.
3. Характеристика галузевих засад кримінального провадження.
4. Проблеми реалізації засад кримінального провадження.

Завдання для самостійної роботи:

- Вивчити перелік засад, передбачених розділом II КПК України; згрупувати їх за конституційними, міжгалузевими та галузевими.
- Порівняти національний перелік засад з міжнародними стандартами прав людини (ст. 6 і 7 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).
- Підготувати доповідь про принцип змагальності та рівності сторін, проаналізувавши судові рішення, в яких він був порушений.
- Написати коротку аналітичну записку про проблему дотримання розумних строків у кримінальному провадженні (ст. 28 КПК).

Тема 3. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження

Запитання:

1. Здійснення правосуддя судом. Склад суду.
2. Сторона обвинувачення: повноваження органів досудового розслідування, прокурора, слідчого, дізнавача, оперативних підрозділів.
3. Сторона захисту: права та обов'язки підозрюваного й обвинуваченого, участь захисника.

4. Права та обов'язки потерпілого та його представника.

5. Інші учасники кримінального провадження: понятий, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, заявник, секретар судового засідання.

Завдання для самостійної роботи:

- Створити схему учасників кримінального процесу із зазначенням їхніх прав і обов'язків, а також процесуальної ролі.

- Дослідити законодавство про правовий статус потерпілого; підготувати обґрунтовані відповіді щодо надання потерпілому статусу учасника процесу.

- Розібрати практичний приклад, коли адвокат був відсторонений від участі у справі; визначити підстави та правомірність такого відсторонення.

- Підготувати порівняльний аналіз повноважень слідчого та дізнавача в умовах дії нового КПК.

Тема 4. Докази і доказування у кримінальному процесі

Запитання:

1. Доказове право і теорія доказів.

2. Предмет доказування та його структура; межі доказування.

3. Поняття і властивості доказів, джерела доказів, визнання доказів недопустимими.

4. Класифікація доказів: первісні та похідні, особисті та речові, прямі та непрямі, обвинувальні та виправдувальні.

5. Процес доказування: збирання, перевірка та оцінка доказів.

6. Презумпції та преюдиції, версії і їх роль у доказуванні.

7. Стандарти доказування.

Завдання для самостійної роботи:

- Скласти таблицю класифікацій доказів та надати приклади до кожного виду.

- Визначити межі доказування у певному кримінальному провадженні (обрати справу з Єдиного реєстру судових рішень).

- Підготувати доповідь про джерела доказів, включаючи негласні слідчі (розшукові) дії, і правові наслідки визнання доказів недопустимими.

- Практично опрацювати процедуру оцінки доказів: скласти мотивоване рішення про допустимість та достатність доказів у змодельованій справі.

Тема 5. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні строки і витрати

Запитання:

1. Форми фіксування кримінального провадження; застосування технічних засобів.
2. Поняття і види кримінально-процесуальних строків; порядок обчислення строків.
3. Продовження й поновлення кримінально-процесуальних строків.
4. Поняття і види процесуальних витрат; визначення розміру, відшкодування та розподіл витрат; рішення щодо процесуальних витрат.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготувати схему видів процесуальних строків, навівши приклади їх обчислення та підстав для продовження чи поновлення.
- Розробити інструкцію для ведення протоколу судового засідання з урахуванням сучасних технічних засобів.
- Скласти аналітичну довідку про види процесуальних витрат та порядок їх відшкодування, спираючись на судову практику.
- Підготувати власний зразок клопотання про поновлення строку оскарження судового рішення.

Тема 6. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні. Цивільний позов

Запитання:

1. Відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні.
2. Відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю у кримінальному провадженні.
3. Цивільний позов у кримінальному провадженні та його вирішення.

Завдання для самостійної роботи:

- Ознайомитись із законом про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями та діями органів влади; підготувати конспект основних положень.
- На основі вивченої судової практики скласти проект цивільного позову до кримінального провадження з визначенням предмета та розміру позову.
- Дослідити порядок виплати винагороди викривачу у кримінальному провадженні; підготувати есе на тему стимулювання викривачів.
- Підготувати порівняльну таблицю компенсаційної процедури в Україні та в одній із держав ЄС.

Тема 7. Заходи забезпечення кримінального провадження. Запобіжні заходи

Запитання:

1. Суть, межі застосування та форми кримінального процесуального примусу.
2. Поняття, мета, підстави, умови застосування та класифікація заходів забезпечення кримінального провадження.
3. Характеристика заходів забезпечення кримінального провадження.
4. Судовий контроль за законністю застосування запобіжних заходів; загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини.
5. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану.

Завдання для самостійної роботи:

- Створити порівняльну таблицю запобіжних заходів, зазначивши підстави, строки та органи, що ухвалюють рішення про їх застосування.
- Підготувати зразки клопотань про обрання окремих видів запобіжних заходів (особисте зобов'язання, домашній арешт, тримання під вартою).
- Вивчити та проаналізувати правові акти й судову практику щодо застосування запобіжних заходів у період воєнного стану; викласти у формі аналітичного звіту.
- Сформулювати резюме щодо судового контролю за дотриманням прав людини при застосуванні запобіжних заходів.

Тема 8. Загальні положення досудового розслідування. Проведення слідчих (розшукових) дій

Запитання:

1. Дотримання правил про підслідність.
2. Форми досудового розслідування; дотримання строків дізнання та досудового слідства.
3. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими учасниками кримінального провадження.
4. Недопустимість розголошення даних досудового розслідування.
5. Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів.
6. Об'єднання та виділення кримінальних справ.
7. Здійснення прокурорського, судового та відомчого контролю за законністю діяльності органів досудового розслідування.
8. Можливість оскарження рішень і дій органів дізнання, слідчого та прокурора.
9. Рішення слідчого судді за результатами розгляду скарг; порядок розгляду скарг та можливі наслідки.
10. Подання скарг учасниками провадження прокурору; наслідки розгляду скарг прокурором.
11. Рішення, дії чи бездіяльність прокурора, що можуть оскаржуватися; порядок їх оскарження.
12. Проведення огляду.
13. Порядок проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи.
14. Допит та впізнання в режимі відеоконференції.
15. Опитування з метою встановлення обставин події; дотримання прав людини.
16. Послідовний огляд місця події відповідно до законодавства.
17. Слідчий експеримент.
18. Порядок призначення експертизи.

Завдання для самостійної роботи:

- Вивчити правила підслідності, скласти блок-схему розподілу кримінальних проваджень між органами досудового розслідування.
- Підготувати письмове повідомлення про необхідність проведення певної слідчої дії з обґрунтуванням її доцільності та законних підстав.

- Провести аналіз судової практики щодо оскарження бездіяльності слідчого або прокурора; сформулювати таблицю причин та наслідків задоволення скарг.
- Написати короткий звіт про використання технічних засобів (аудіо- відеофіксації, дронів) у розслідуванні, зазначивши переваги та проблемні аспекти.

Тема 9. Повідомлення про підозру. Зупинення і закінчення досудового розслідування

Запитання:

1. Поняття та значення повідомлення про підозру.
2. Підстави повідомлення про підозру та обов'язкові випадки його вручення.
3. Письмове повідомлення про підозру; порядок повідомлення.
4. Зміна повідомлення про підозру.
5. Підстави та умови зупинення досудового розслідування.
6. Підстави закриття кримінального провадження.
7. Форми закінчення досудового розслідування кримінальних правопорушень.
8. Оголошення обвинуваченому про закінчення досудового розслідування та відкриття матеріалів провадження.
9. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування.
10. Продовження строків досудового розслідування.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготувати зразок письмового повідомлення про підозру; визначити його обов'язкові реквізити.
- Ознайомитися з судовою практикою щодо зміни повідомлення про підозру; написати короткий висновок про допустимість такої зміни та її процесуальні наслідки.
- Скласти таблицю підстав зупинення та закриття досудового розслідування, включивши можливі форми закінчення провадження.
- Вивчити процедуру відкриття матеріалів провадження стороні захисту та вимоги до обвинувального акта; підготувати план реєстру матеріалів.

Тема 10. Підсудність. підготовче провадження

Запитання:

1. Види та зміст підсудності.
2. Направлення справи з одного суду до іншого.
3. Автоматизована система документообігу суду.
4. Підготовче судове засідання: вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду.
5. Закінчення підготовчого провадження та призначення судового розгляду.

Завдання для самостійної роботи:

- Вивчити положення КПК щодо правил підсудності; скласти схему визначення підсудності за територією, предметом і спеціальним статусом осіб.
- Підготувати зразок ухвали про направлення справи до іншого суду у зв'язку з непідсудністю.
- Дослідити порядок роботи автоматизованої системи документообігу суду; підготувати доповідь про її значення для прозорості судочинства.
- Розробити план підготовчого судового засідання для конкретної категорії справ (наприклад, про корупційний злочин).

Тема 11. Судовий розгляд у суді першої інстанції

Запитання:

1. Засади судового провадження.
2. Склад суду першої інстанції.
3. Головуючий у судовому засіданні.
4. Участь обвинуваченого, прокурора, захисника, потерпілого та інших суб'єктів у судовому розгляді.
5. Заходи щодо порушників порядку судового засідання.
6. Межі судового розгляду, зміна обвинувачення та притягнення інших осіб.
7. Елементи судового розгляду та їх характеристика.
8. Особливості дослідження матеріалів справи в судовому засіданні.

9. Вирок: значення, правові властивості, види та порядок постановлення і проголошення.

Завдання для самостійної роботи:

- Провести моделювання судового розгляду, розподіливши ролі між учасниками; скласти план судового засідання.
- Підготувати доповідь про юридичну природу вироку та інших кінцевих рішень суду; охарактеризувати їх структуру.
- Вивчити процедуру дослідження доказів у суді; написати есе про проблему зміни обвинувачення в суді.
- Розробити набір правил поведінки в суді для учасників процесу, узгоджений з вимогами КПК.

Тема 12. Провадження в суді апеляційної інстанції

Запитання:

1. Система проваджень з оскарження й перевірки судових рішень.
2. Суть, завдання, значення та процесуальні особливості апеляційного провадження.
3. Суб'єкти права на апеляційне оскарження.
4. Судові рішення, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку; строки апеляційного оскарження.
5. Зміст і форма апеляційної скарги.
6. Обсяг та межі апеляційного розгляду; недопустимість погіршення становища обвинуваченого; рішення апеляційного суду.
7. Підстави для зміни або скасування судового рішення апеляційним судом.
8. Ухвала та вирок апеляційного суду: структура, зміст, підстави ухвалення.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготувати апеляційну скаргу на вирок у вигаданій справі, обґрунтувавши підстави для скасування чи зміни вироку.
- Вивчити вимоги до строків апеляційного оскарження; створити таблицю цих строків із посиланнями на статті КПК.
- Підготувати повідомлення про повноваження судді-доповідача апеляційного суду; проаналізувати практику формування колегій апеляційних судів.
- Провести аналіз випадків, коли апеляційний суд погіршив становище обвинуваченого, та з'ясувати правові наслідки такого порушення.

Тема 13. Провадження в суді касаційної інстанції

Запитання:

1. Суть, завдання, значення та процесуальні особливості касаційного провадження.
2. Моделі касації.
3. Суб'єкти права на касаційне оскарження.
4. Судові рішення, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку; порядок і строки касаційного оскарження.
5. Зміст і форма касаційної скарги; підготовка до касаційного розгляду.
6. Касаційний розгляд; підстави для передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду.
7. Межі перегляду судом касаційної інстанції; рішення суду касаційної інстанції.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготувати касаційну скаргу за шаблоном, що відповідає вимогам КПК; визначити підстави касаційного оскарження.
- Порівняти моделі касації (повна, вибіркова) та описати їх переваги й недоліки.
- Вивчити процедури передачі справи до палати або Великої Палати; підготувати аналітичну записку про критерії такого передання.
- Проаналізувати кілька рішень касаційного суду; визначити межі перегляду й прийняті рішення (залишення вироку в силі, зміна, скасування).

Тема 14. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами

Запитання:

1. Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами.
2. Підстави для здійснення кримінального провадження за виключними обставинами.

3. Право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

4. Порядок подання заяви про перегляд судового рішення.

Завдання для самостійної роботи:

- Вивчити перелік нововиявлених і виключних обставин, передбачених КПК; підготувати таблицю для порівняння.
- Скласти зразок заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами; обґрунтувати її зміст.
- Дослідити судову практику щодо розгляду заяв за нововиявленими та виключними обставинами; написати аналітичний огляд рішень.
- Підготувати коротке есе про роль нововиявлених обставин у забезпеченні справедливості вироків.

Тема 15. Особливі порядки кримінального провадження

Запитання:

1. Поняття та види особливих порядків кримінального провадження в Україні.

2. Кримінальне провадження на підставі угод.

3. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення.

4. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб.

5. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

6. Кримінальне провадження, що містить державну таємницю.

7. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв та консульських установ України.

8. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

9. Особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану.

Завдання для самостійної роботи:

• Зробити порівняльний аналіз звичайних та особливих порядків провадження; відобразити їх у таблиці.

• Скласти план провадження на підставі угоди про визнання винуватості, визначивши етапи та процесуальні документи.

• Підготувати доповідь про провадження щодо неповнолітніх: відмінності у підходах, обов'язковість участі законного представника та служб у справах дітей.

- Провести дослідження щодо застосування примусових заходів медичного характеру: підстави, порядок, судовий контроль.

Тема 16. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження

Запитання:

1. Загальні засади міжнародного співробітництва та його обсяг.
2. Надання та отримання міжнародної правової допомоги; роль центрального органу України.
3. Запит про міжнародне співробітництво; міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій.
4. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція).
5. Кримінальне провадження у порядку перейняття.
6. Визнання та виконання вироків судів іноземних держав; передача засуджених осіб.
7. Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготувати запит про міжнародну правову допомогу, дотримуючись вимог законодавства та міжнародних договорів.
- Розробити схему процедури екстрадиції (етапи взаємодії між органами держави та іноземною державою).
- Дослідити процедуру перейняття кримінального провадження; написати аналітичну записку про умови та наслідки такої процедури.
- Підготувати коротку доповідь про співпрацю України з Міжнародним кримінальним судом; розглянути випадки взаємної правової допомоги.

6. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Кримінально-процесуальна форма: функції, гарантії та відносини.
2. Кримінально-процесуальні документи.
3. Чинність кримінально-процесуального закону у просторі, часі та щодо осіб.
4. Принципи діяльності державних органів та посадових осіб при виконанні завдань кримінального судочинства.
5. Проблеми реалізації прав та законних інтересів громадян у кримінальному судочинстві.
6. Повноваження керівника органу досудового розслідування.
7. Оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України як суб'єкт кримінального процесу.
8. Повноваження дізнавача у кримінальному провадженні.
9. Докази у кримінальному процесі: ознаки та класифікація.
10. Процесуальні джерела доказів та їх види.
11. Суб'єкти доказування, їх класифікація, обов'язок і тягар доказування.
12. Поняття і види процесуальних витрат.
13. Протокол як спосіб фіксування кримінального провадження.
14. Виплата винагороди викривачу у кримінальному провадженні.
15. Порядок застосування окремих видів запобіжних заходів.
16. Інші заходи забезпечення кримінального провадження.
17. Порядок оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора.
18. Негласні слідчі (розшукові) дії.
19. Допит підозрюваного.
20. Зміна повідомлення про підозру.
21. Звільнення особи від кримінальної відповідальності.
22. Складання досудової доповіді у кримінальному провадженні.

23. Процедура судового розгляду; кінцеві процесуальні рішення та спеціальне судове провадження (in absentia).

24. Повноваження судді-доповідача апеляційної інстанції; кінцеві процесуальні рішення апеляційного перегляду.

25. Межі перегляду та судові рішення касаційної інстанції.

26. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

27. Кримінальне провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність.

28. Кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку.

7. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття і значення кримінального процесу. Кримінальне провадження.

Завдання кримінального провадження.

2. КПК України 2012 р.: загальна характеристика.

3. Система кримінального процесу. Стадії кримінального провадження.

4. Стадія досудового розслідування: поняття, значення, строки, форми, суб'єкти, кінцеві процесуальні рішення.

5. Стадія підготовчого провадження: поняття, значення, строки, суб'єкти, кінцеві процесуальні рішення.

6. Стадія судового розгляду: поняття, значення, строки, суб'єкти, кінцеві процесуальні рішення.

7. Апеляційне провадження: поняття, значення, строки, суб'єкти, кінцеві процесуальні рішення.

8. Касаційне провадження: поняття, значення, строки, суб'єкти, кінцеві процесуальні рішення.

9. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами: поняття, значення, строки, суб'єкти, кінцеві процесуальні рішення стадії.

10. Стадія виконання судових рішень: загальна характеристика.

11. Кримінальні процесуальні акти. Види, загальна характеристика кримінальних процесуальних документів.

12. Кримінальні процесуальні функції, їх розподіл між учасниками кримінального провадження. Зміст функцій судового контролю.

13. Кримінальні процесуальні відносини: поняття, елементи. Фактичний юридичний зміст кримінальних процесуальних відносин.

14. Кримінально-процесуальні норми: види, структура. Специфіка санкцій кримінальних процесуальних норм.

15. Історичні форми кримінального процесу. Змагальний тип кримінального процесу, його ознаки.

16. Поняття кримінальних процесуальних гарантій.
17. Загальність, єдність, обов'язковість кримінально-процесуальної форми. Диференціація кримінально-процесуальної форми.
18. Джерела кримінального процесуального права. Рішення ЄСПЛ як джерело кримінального процесуального права.
19. Особливі порядки провадження в суді першої інстанції: загальна характеристика. Особливі порядки кримінального провадження: загальна характеристика.
20. Засади кримінального провадження: поняття, значення. Класифікація засад кримінального провадження.
21. Особливості забезпечення засади змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.
22. Публічність як засада кримінального провадження. Засада диспозитивності.
23. Особливості реалізації засади забезпечення права на захист в кримінальному провадженні.
24. Розумність строків у кримінальному провадженні. Критерії для визначення розумності строків кримінального провадження. Наслідки недотримання розумних строків під час досудового розслідування.
25. Засада рівності перед законом і судом, її зміст.
26. Безпосередність дослідження показань, речей і документів як засада кримінального провадження.
27. Юридичний зміст презумпції невинуватості у кримінальному процесі.
28. Гарантії забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.
29. Засада гласності та відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами: зміст.
30. Поняття та класифікація учасників кримінального процесу.
31. Суд (суддя), слідчий суддя, присяжні. Статус присяжного, залучення присяжних. Повноваження слідчого судді.
32. Склад суду. Одноособовий і колегіальний розгляд кримінального провадження.
33. Визначення підсудності. Правила підсудності.
34. Сторона обвинувачення та сторона захисту у кримінальному провадженні. Способи збирання доказів сторонами кримінального провадження.

35. Прокурор в кримінальному провадженні. Процесуальні повноваження прокурора, їх зміст.

36. Процесуальний статус та повноваження керівника органу досудового розслідування.

37. Процесуальне положення та повноваження слідчого. Повноваження слідчого, спрямовані на забезпечення процесуальної самостійності слідчого.

38. Процесуальне положення та повноваження дільничного.

39. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю під час досудового провадження.

40. Набуття особою статусу підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого. Особи, які можуть бути залучені як законні представники підозрюваного, обвинуваченого.

41. Захисник у кримінальному провадженні. Підстави залучення захисника.

42. Обов'язкова участь захисника в кримінальному провадженні. Відмова захисника від виконання своїх обов'язків.

43. Залучення захисника для здійснення захисту за призначенням. Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії.

44. Потерпілий і його представник в кримінальному провадженні.

45. Свідок в кримінальному провадженні. Обов'язковий і факультативний імунітет свідка. Достовірність показань свідка.

46. Особи, які здійснюють ініціативну допомогу у виявленні й розкритті кримінального правопорушення.

47. Особи, які сприяють кримінальному провадженню.

48. Особи, які володіють спеціальними знаннями у кримінальному провадженні.

49. Особи, які беруть участь у кримінальному провадженні у зв'язку із застосуванням запобіжних заходів.

50. Інститут відводів у кримінальному процесі.

51. Поняття доказів. Класифікація доказів.

52. Характеристика властивостей доказів. Умови недопустимості доказів.

53. Межі і суб'єкти доказування.

54. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

55. Доказування. Елементи процесу доказування.

56. Особливості доказування на різних стадіях кримінального провадження.

57. Використання показань в процесі доказування. Оцінка показань у кримінальному провадженні.

58. Показання підозрюваного, їх предмет, види, значення. Доказове значення показання обвинуваченого.

59. Збирання, перевірка і оцінка показань потерпілого. Показання експерта, їх предмет, доказове значення.

60. Показання з чужих слів. Умови допустимості показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні.

61. Речові докази в кримінальному провадженні. Особливості процесуального оформлення, порядок зберігання.

62. Документ як джерело доказів.

63. Висновок експерта. Види експертиз. Обов'язкове проведення експертизи. Відмова від проведення експертизи.

64. Форми фіксування кримінального провадження.

65. Порядок та умови застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження.

66. Правила обчислення процесуальних строків. Порядок продовження та поновлення процесуальних строків.

67. Процесуальні витрати в кримінальному провадженні: поняття, структура.

68. Форми відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні.

69. Цивільний позов у кримінальному провадженні: поняття, форма, зміст.

70. Пред'явлення, розгляд та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні.

71. Поняття заходів забезпечення кримінального провадження. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

72. Система заходів забезпечення кримінального провадження.

73. Виклик слідчим, прокурором. Судовий виклик.

74. Привід як захід забезпечення кримінального провадження.

75. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження.

76. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

77. Тимчасовий доступ до речей і документів.
78. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження.
79. Підстави та порядок застосування арешту майна.
80. Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження.
81. Відсторонення судді від здійснення правосуддя як захід забезпечення кримінального провадження.
82. Запобіжні заходи: поняття та види.
83. Порядок застосування, зміни та скасування запобіжних заходів. Особливі порядки застосування запобіжних заходів.
84. Мета, підстави застосування запобіжних заходів. Обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.
85. Особисте зобов'язання.
86. Особиста порука.
87. Домашній арешт.
88. Застава.
89. Тримання під вартою. Строки тримання під вартою, порядок їх продовження.
90. Поняття затримання в кримінальному провадженні як тимчасового запобіжного заходу. Види затримання, передбачені КПК.
91. Загальні положення досудового розслідування.
92. Прийняття інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Єдиний реєстр матеріалів досудового розслідування.
93. Приводи та підстави початку досудового розслідування. Процесуальний порядок початку досудового розслідування.
94. Підслідність. Місце проведення досудового розслідування.
95. Розгляд клопотань під час досудового розслідування. Постанова про результати розгляду клопотання.
96. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.
97. Об'єднання і виділення досудового розслідування.
98. Строки досудового розслідування. Порядок продовження строку досудового розслідування.
99. Орган досудового розслідування. Слідчий органу досудового розслідування, його завдання і повноваження. Керівник органу досудового розслідування, його повноваження.

100. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення.

101. Особливості спеціального досудового провадження: поняття, підстави, порядок.

102. Поняття та види слідчих (розшукових) дій. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій. Використання технічних засобів при провадженні слідчих (розшукових) дій.

103. Допит свідка, потерпілого, підозрюваного. Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Допит малолітньої або неповнолітньої особи. Проведення допиту у режимі відеоконференції. Одночасний допит двох чи більше осіб. Допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції.

104. Пред'явлення для впізнання.

105. Підстави і умови проведення обшуку.

106. Порядок проведення огляду. Огляд в житлі або іншому володінні особи. Протокол огляду. Ексгумація трупа.

107. Порядок проведення слідчого експерименту.

108. Освідування особи.

109. Підстави призначення експертизи. Випадки обов'язкового залучення експерта. Проведення експертизи за ухвалою суду. Допит експерта в суді.

110. Поняття та види негласних слідчих (розшукових) дій. Суб'єкти прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

111. Клопотання про дозвіл на проведення НСРД. Проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді.

112. Використання результатів НСРД у доказуванні. Використання результатів НСРД в інших цілях або передання інформації.

113. Негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані з втручанням у приватне спілкування.

114. Проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у режимі відеоконференції.

115. Випадки повідомлення про підозру. Зміст письмового повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру.

116. Судовий контроль в досудовому провадженні.

117. Підстави та порядок зупинення досудового розслідування.

118. Розшук підозрюваного та відновлення досудового розслідування.
119. Форми закінчення досудового розслідування.
120. Обвинувальний акт: зміст, структура. Реєстр матеріалів досудового розслідування.
121. Підстави закриття кримінального провадження.
122. Загальні положення досудового розслідування кримінальних проступків.
123. Особливості закінчення досудового розслідування кримінальних проступків. Клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні.
124. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора.
125. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового провадження.
126. Судове провадження: поняття та структура.
127. Підготовче провадження. Порядок підготовчого судового засідання. Питання, які вирішуються у підготовчому судовому засіданні. Процесуальні рішення, що приймаються судом у підготовчому судовому засіданні.
128. Загальні положення судового розгляду. Рівність прав сторін і забезпечення змагальності в судовому засіданні.
129. Строки судового розгляду. Зміст і значення безперервності судового розгляду.
130. Судовий розгляд за відсутності обвинуваченого (in absentia).
131. Суд як орган правосуддя. Склад суду при здійсненні правосуддя за чинним кримінально-процесуальним законодавством.
132. Повноваження головуючого в судовому засіданні. Заміна судді. Запасний суддя.
133. Учасники судового провадження, їх права та обов'язки, наслідки неявки.
134. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.
135. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення.
136. Процедура судового розгляду: підготовча частина, судове слідство (з'ясування обставин та перевірка їх доказами), судові дебати, останнє слово обвинуваченого, ухвалення та проголошення

судового рішення. Заходи, що приймаються до порушників порядку в судовому засіданні.

137. Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження. Проблемні питання спрощеного порядку дослідження доказів у суді.

138. Порядок проведення допитів в судовому засіданні. Допит обвинуваченого. Допит свідка. Допит потерпілого. Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого. Проблеми реалізації права конфронтації в судовому розгляді.

139. Обрання, скасування, зміна запобіжного заходу в суді. Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав.

140. Поняття, значення судових дебатів. Професійні та непрофесійні учасники судових дебатів, порядок їх виступів. Репліки учасників судових дебатів. Останнє слово обвинуваченого.

141. Види судових рішень. Законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення.

142. Вирок суду. Питання, які вирішуються судом під час виконання вироку та після виконання вироку. Вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.

143. Особливі порядки провадження в суді першої інстанції: спрощене провадження щодо кримінальних проступків; провадження в суді присяжних.

144. Форми перевірки судових рішень у кримінальному судочинстві: загальна характеристика.

145. Поняття та значення апеляційного провадження. Особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень. Недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого.

146. Подання апеляційної скарги. Судові рішення, що підлягають апеляційному оскарженню. Строки апеляційного оскарження. Відновлення строків апеляційного оскарження.

147. Повноваження судді-доповідача суду апеляційної інстанції.

148. Вимоги до апеляційної скарги. Заперечення на апеляційну скаргу. Апеляційний розгляд.

149. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.

150. Набрання судовим рішенням законної сили. Звернення судового рішення до виконання. Відстрочка виконання вироку.

151. Поняття, значення, підсумкові рішення стадії виконання судових рішень у кримінальних справах.

152. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Суб'єкти, порядок та строки касаційного оскарження.

153. Залишення касаційної скарги без руху або її повернення. Заперечення на касаційну скаргу. Касаційний розгляд.

154. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги. Письмове касаційне провадження.

155. Підстави та порядок передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної або Великої Палати Верховного Суду.

156. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги. Постанова суду касаційної інстанції.

157. Підстави для здійснення провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Суб'єкти, порядок та строки звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

158. Поняття та види нововиявлених обставин. Поняття та види виключних обставин. Суди, які переглядають справи за нововиявленими або виключними обставинами.

159. Поняття, завдання та правова основа міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

160. Процесуальний порядок надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій.

161. Сутність видачі (екстрадиції) особи, яка вчинила злочин.

162. Кримінальне провадження у порядку перейняття.

163. Визнання та виконання вироків іноземних судів та передання засуджених осіб.

164. Кримінальне провадження на підставі угод.

165. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення.

166. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб.

167. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

168. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

169. Кримінальне провадження, яке містить державну таємницю.

170. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.

8. ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ

Програма навчальної дисципліни передбачає наступні види та методи контролю:

Види контролю		Складові оцінювання
поточний контроль, який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювань.		50 %
підсумковий контроль, який здійснюється у ході проведення заліку.		50 %
Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, реферати, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, кейсів, практичних завдань, іспит	

9. КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Рівень знань оцінюється:

– «відмінно» / «зараховано» А – від 90 до 100 балів. Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

– «добре» / «зараховано» В – від 82 до 89 балів. Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

– «добре» / «зараховано» С – від 74 до 81 балів. Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

– «задовільно» / «зараховано» D – від 64 до 73 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

– «задовільно» / «зараховано» E – від 60 до 63 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

– «незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» Fx – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

– «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом.

**Таблиця відповідності результатів контролю знань
за різними шкалами**

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
90–100 (10–12)	A	Відмінно	Зараховано
82–89 (8–9)	B	Добре	
74–81(6–7)	C		
64–73 (5)	D	Задовільно	
60–63 (4)	E		
35–59 (3)	Fx	Незадовільно	Не зараховано
1–34 (2)	F		

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 2213-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
6. Конвенція про захист прав людини та основних свобод, від 4.11.1950 року, ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. Ст. 5, 6, 7. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Європейська конвенція про видачу правопорушників, від 13.12.1957 р., ратифікована Законом України від 16.01.1998 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, від 20.04.1959 р., ратифікована Законом України від 16.01.1998 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Конвенція про правову допомогу і правові відносини по цивільних, сімейних та кримінальних справах, 1993 року, ратифікована Законом України від 29.03.1997 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Про Прокуратуру : Закон України від 14. 10. 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

12. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р, зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

13. Про міжнародні договори : Закон України від 29.06.2004 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р., зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

15. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

16. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р, зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

17. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

18. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

19. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р., зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

20. Про статус народного депутата України: закон України від 17.11.1992 р., зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

21. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 01.10.1996 р. зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

22. Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах, 1972 р. : Закон України від 22 вересня 1995 р. ВВР України 1995 р. № 31.

23. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

Судова практика:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Христов проти України» від 19 лютого 2009 року.

2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ічин та інші проти України» від 21 грудня 2010 року.

3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року.

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Іглін проти України» від 12 січня 2012 року.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Горбатенко проти України» від 28 листопада 2013 року.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Куш проти України» від 3 грудня 2015 року.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Родзевілло проти України» від 14 січня 2016 року.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зякун проти України» від 25 лютого 2016 року.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ігнатов проти України» від 15 грудня 2016 року.
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кулик проти України» від 2 лютого 2017 року.
11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Наконецький та інші проти України» від 11 січня 2018 року.
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Синькова проти України» від 27 лютого 2018 року.
13. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99.
14. Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/1011.
15. Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012.
16. Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017.
17. Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018.
18. Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.
19. Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022.
20. Постанова Великої палати ВС від 23 травня 2018 року у справі № 243/6674/17-к (провадження № 13-16сво18).
21. Постанова Великої палати ВС від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к (провадження № 13-37кс18).
22. Постанова Великої палати ВС від 26 червня 2019 року у справі № 404/6160/16-к.

23. Постанова Великої палати ВС від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19).

24. Постанова Великої палати ВС від 27 листопада 2019 року у справі № 629/847/15-к (провадження № 13-70к19).

25. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 20 червня 2018 року у справі № 303/3779/16-к (провадження № 51-674кмо17).

26. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 22 квітня 2019 року у справі № 213/1425/17 (провадження № 51-7003кмо18).

27. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 23 вересня 2019 року у справі №728/2724/16-к (провадження № 51-7543кмо18).

28. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 18 листопада 2019 року у справі № 686/24639/17 (провадження № 51-5496 кмо 18).

29. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 18 листопада 2019 року у справі № 648/3629/17 (провадження № 51-9792кмо18).

30. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 25 листопада 2019 року у справі 25 № 420/1667/18 (провадження № 51-10433 кмо 18).

31. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 27 січня 2020 року у справі № 754/14281/17 (провадження № 51-218кмо19).

32. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 3 лютого 2020 року у справі № 309/2466/18 (провадження № 51-2770кмо19).

33. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 24 лютого 2020 року у справі № 128/2455/15-к (провадження № 51-7241 кмо 18).

34. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 18 травня 2020 року у справі № 639/2837/19 (провадження № 51-5394кмо19).

35. Постанова Об'єднаної палати ККС від 14 вересня 2020 р. у справі № 740/3597/17 (провадження № 51-6070кмо19).

36. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 7 грудня 2020 року у справі № 444/2200/15-к (провадження № 51- 2322кмо18).

37. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 31 травня 2021 року у справі № 646/3986/19 (провадження №51-3335 кмо 20).

38. Постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 6 грудня 2021 р. у справі № 663/820/15-к (провадження № 51-2075 кмо 20).

Література:

1. Кримінальний процес : підручник / за ред. С. В. Ківалова та М. С. Цуцкірідзе. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 1104 с.

2. Кримінальний процес (досудове розслідування) : альбом схем / Р. І. Благута, Ю. А. Комісарчук, М. М. Майстренко, І. І. Татарин,

А. Я. Хитра. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 208 с.

3. Кримінальний процес (загальна частина) : альбом схем / І. І. Татарин, А. Я. Хитра. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 268 с.

4. Кримінальний процес: підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с.

5. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 2. 260 с.

6. Кримінальний процес: підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 3. 316 с.

7. Кримінальний процес: підручник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін. ; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 780 с.

8. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с.

9. Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Кримінальний процес України : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2022. 480 с.

10. Основи кримінального процесу : навч. посіб. / О. В. Пчеліна, Т. Г. Фоміна, В. В. Романюк, Г. І. Глобенко ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2023. 132 с.

11. Ракіпова І. В. Захист прав та комунікація потерпілого у кримінальному процесі: досвід Німеччини для України : монографія. Одеса–Бісмар : LAP (LAMBERT Academic Publishing). 2024. 182 с.

12. Ракіпова І. В. Компенсація шкоди у кримінальному провадженні: досвід Німеччини для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. URL: www.lsej.org.ua

13. Ракіпова І. В. Медіація кримінально-правових конфліктів: шлях України та досвід Німеччини. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць. 2024. Випуск 103. С. 180–196. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.23>

14. Rakipova I., Pidgorodynska A., Melnyk A. Concepts, Forms, Types and Main Categories of Human Rights Communication of the Victim in Criminal Proceedings. *Legal Horizons*. 2023. T. 16. № 1. P. 86–96.

15. Rakipova I. Entwicklung der ukrainischen Strafprozessgesetzgebung im Bereich des Opferschutzes: Deutsche Erfahrungen, Kommunikations und Harmonisierungsfragen. *Ostinstitut Wismar*. (Wismar, Deutschland). № 1. 2024. URL: <https://www.ostinstitut.de/detail/entwicklung-der-ukrainischen-strafprozessgesetzgebung-im-bereich-des-opferschutzes>

16. Rakipova I., Torbas O., Voloshyna V., Shylin D., Pidgorodynska A. Ensuring Rights of Victims Under the Criminal Procedure Code of Ukraine: Current Issues and Prospects. *Precedente. Revista Juridica*. 2023. P. 115–141. DOI: <https://doi.org/10.18046/prec.v22.5807>.

17. Рабінович П. М. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) / П. М. Рабінович, О. В. Соловійов. (Пр. Львів. лаб. прав людини і громадянина НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування Нац. акад. правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати). Київ, 2014. Вип. 28. 208 с.

18. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. Вид. 19-те, допов. і перероб. Київ : Алерта, 2022. 1128 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний вебсайт Офісу Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>

2. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <http://www.portal.rada.gov.ua>

3. Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

4. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua>

5. Офіційний вебпортал судової влади в Україні. URL: <http://www.court.gov.ua/vscourt>

6. Офіційний вебсайт Верховного Суду України. URL: <http://www.scourt.gov.ua>

7. Офіційний вебсайт СБУ. URL: <http://www.sbu.gov.ua>
8. Офіційний вебсайт Офісу Генерального прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua>
9. Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua>
11. Єдиний реєстр судових рішень в Україні. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
12. Форум працівників МВС України. URL: <http://www.police.ua>
13. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури. URL: <http://www.vkka.gov.ua>
14. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
15. Сайт Міжнародного гуманітарного університету. URL: <https://mgu.edu.ua>
16. Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія». URL: <http://library.onua.edu.ua/>

Навчальне видання

ПОДОБНИЙ Олександр Олександрович
РАКІПОВА Інна Василівна
ПОНУРКО Тарас Андрійович

ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Навчально-методичний посібник

Верстка та обкладинка

В. Грицик

Технічне редагування

О. Гринюк

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 24.09.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 8,37. Наклад 300.
Замовлення № 100м-1225.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.